Бүгү чурттарның пролетарийлери. каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 190 (11988) | 1982 чылдың август 15, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингенг | Өртээ 3 көп.

РЕСПУБЛИКАГА МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ СУББОТНИГИНГЕ ТЫВАНЫҢ ИШЧЛЕРИ ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИП ТУРАР

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

Барыын-Хемчик районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары мал-чеми белеткээринче бүгү күштү мөөңнээн. Бо хүннерде район төвүнүң болгаш Ак-Довурак хоорайның, чурттакчылыг суурларның бүдүрүлгелери база албан организация түс-тузунда бо талазы-биле планныг даалгаларын күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Район амгы үеге чедир сиген белеткээр планын 40 хуу, сенаж салырын 62 хуу ажыр күүсеткен. Ажыл-агыйлардан «Хемчик» совхоз мурнап турар. Район республикада чарлаттынган шалыпчы айда социалистиг чарыштың он хонуктарының түңнелинде тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун үш удаа улаштыр алган. Ону салбас дээш ажылдың темпизин бүгү республика субботнигиниң хүннеринде улам бедиткен.

Дүүн эгелээн субботникке район төвүнден болгаш Ак-Довурак хоорайдан, суурлардан 2360 кижи киржип турар. Ооң иштинде чүгле Ак-Довурак хоорайдан 1350 кижи ниитиниң малынга чемнер белеткежип ажылдаан. Баштайгы саналгалар-биле кылдынганың ёзугаар 500 тонна сигенни, 500 тонна сенажты белеткээр дээш субботник киржикчилери эрес-шудургу ажылдап турар. Субботниктиң чамдык киржикчилери «Шекпээр» совхозка сенаж салырынга ажыглаар будук-бүрүнү белеткээн, а өске черлерге хол кадыыры-биле сиген кезип, хөпээннеп, сарааттаан. Ол ажылдарга ниитизи-биле 100 ажыг автомашиналар албан организациялардан, бүдүрүлгелерден хаара туттунган.

Барыын-хемчиктер субботник хүннеринде боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын күүседир дээш, күжениишкинниг ажылдап турар. Ынчан кылдынган ажылдың ниити түңнелин даарта штаб үндүрер.

Бистиң корр.

ХАЙЫРАКАН ШЫНААЗЫНДА

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң дирекциязы болгаш парткому мал чеминиң белеткелинче бүгү күштү мөөңнеп, ол ажылдың организастыг чоруун бедиткен. Ам бо хүннерде 706 тонна сигенни белеткеп, ниити планын 39 хуу күүсеткен.

№ 3 сиген бригадазы 235 тонна сигенни белеткээр планныг тургаш, 252 тонна кылдыр ажыр күүсеткен, ам-даа уламчылавышаан. Хайыракан белинде шынаада сигенчилерниң кылып турар ажыл-ижинден көөрге-ле, ында ажыл хайныышкынныг чоруп турары илдең.

Ында 4 трактор-биле сиген кестирип турар. Механизаторлар Д. Кужугет, Т. Сат, Б. Кужугет, М. Сат олар хүн нормаларын доктаамал ажыр күүседип турарлар. Грабль-биле сиген бөлдүрүп турар тракторист В. Донгак, хепээн сөөртүкчүзү Д. Монгуш олар эки ажылдап турары-биле макталдыглар. Сараат салыкчылары Д. Сат, К. Сат, К. Монгуш, О. Данзы-Белек, хепээнчилер Ш. Сат, Ю. Дамба-Даржаа, С. Монгуш болгаш өскелер-даа ак сеткилдиг, шалыпчы ажыл-ижи-биле мурнакчыларның одуруунда чоруп, шаңнадып, мактадып турарлар.

Бригада сиген кезилдезин эгелээнден бээр бригадалар аразынга организастаан социалистиг чарышка тиилекчи болуп, шилчиир Кызыл тукту чаалап алгаш, ону ам-даа быжыы-биле тудуп, ажылдын темпизин кошкатпаан.

Хайыраканчылар дүүн субботникке идепкейлиг киржип, күжениишкинниг ажылдааннар.

Х. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

БОЛДУНАР-ЛА АРГАЛАР-БИЛЕ

Совхозтарның мал чеминиң белеткелинге болдунар-ла аргаларны ажыглап тургаш, боттуу-биле дуза чедиреринин республиканың хоорайларының болгаш суурларының чурттакчылары боттарының база бир чугула хүлээлгези кылдыр санап турар. Ооң бир чижээн Таңды районда Дуржулга станциязынга болгаш Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунга дүүн эгелээн субботниктиң киржикчилериниң ажылындан көрүп болур.

Эртенгиниң 7 шак. Дүүн чаггаан суггур чаашкынның хөөлбектери Бай-Хаак болгаш Дүрген суурларның кудумчуларында чытпышаан. Ынчалза-даа Дуржулга станциязының МТМ-зинге келиривиске, партия организациязының секретары С. П. Ершов, Дүрген кедээ Совединиң күүскомунуң даргазы Л. П. Давыдова баштаан штаб кежигүннери, совхозтуң специалистери чыглып келген болду. Субботникке белеткелдиң байдалын тодаргайлаарга шупту чүве белеткеттинген — транспорт айтырыын, ажыл фронтузун, коллективтерниң хуваалдазын, өске-даа айтырыгларны шиитпирлээн болду.

Шефчилерже транспортту чоруткулаан, олар кээп эгелей берген. Машиналарда кижилер омак-хөглүг, ажылчын ёзу-биле кеттингилээн. Ол болза Бай-Хаак суурнуң коллективтеринден 250 ажыг, Дүрген кедээ Совединиң девискээринде коллективтерден 150 ажыг кижи-дир. Олар мал чеми белеткээр комплекстиг бригадага, № 1,2 бригадаларга, ногаа бригадазынга баргаш, ниитиниң малынга чем белеткээр түс-тузунда хуваалдалыг. Агаар өл-шык болганда, мал чеми белеткээриниң болдунар-ла аргаларын ажыглаар талазы-биле штабтың планы черле мактанчыг болду.

Чагытай хөлдүң бажында мал чеми белеткээр комплекстиг бригада. Сиген өл болганындан механизаторлар техниктиг ажаалда кылып турлар. Ийи трактор сиген кезип кирипкен. Удаваанда шефчилер автобустуг келдилер. Ында Бай-Хаактың 6 коллективинден 60 хире кижи дүүн кескен өл сигенни чиңге хепдирлер-биле боодалдай баглап турлар. Кожуп баглаан ийи боодалды (барык 4 кг) өл хевээр чүдүрүп чоруткаш, тускай кылган сериге кургадыры-биле ол-ла шефчилер азып каан. Сигенни ынчаар кылырының нормазын бир кижиге онаажтыр чижек 60 кг кылдыр доктааткан.

Дараазында Дуржулга станциязының № 1 хову-трактор бригадазынга келдивис. Ында ажыл база хайныккан. Бай-Хаактан келген организацияларның болгаш Дүргенниң шефчилери бо чылын кескен көк-тарааның саваңын бөлбүшаан, машиналарга чүдүргеш, станция төвүнде мал чеми кадагалаар шыгжавырже чорудуп турар болдулар. Мында 261 гектар шөлде көк-тараа саваны бар. Ооң кол-дуун субботниктиң ийи хүнүнде бөлгеш, мал чеми шыгжаар черге чедирер сорулгалыын ында ажылдап турар районнуң коммунал-ажыл-агый эргелелиниң болгаш районда суг-канал эргелелиниң ажылдакчылары бадыткады.

Кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының өске-даа бригадаларында бай-хаакчылар болгаш дүргенчилер хол кадыыры-биле берге черлерден сиген хап, кургаан сигенни бөлгеш, төпче чедирип, өл сигенни боодалдай баглап, саваң бөлүп, сиген сарааттап, кызымак ажылдап турар. Оон аңгыда элээн хөй бай-хаакчылар ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозче шефтеп чоруткан болгаш аңаа мал чеми белеткээн.

Чедерниң делгем ховулары аяс хүннүң херелинде ногаан-чайт апарган чаптыла берген чыдыр. Улуг орук-биле безин чоруп орарга, хол кадыыры-биле сиген кескен, мал чемин бөлүп, машиналарга, тракторларга чүдүрген кижилер бола таваржыр. Олар дээрге, Кызыл хоорайның 20 ажыг коллективтеринден субботникте барган 460 ажыг кижи болгаш Күр-Чер кедээ Советтиң девискээринде бүдүрүлге, албан организацияларындан шефтеп үнген кижи 150 ажыг. Олар база-ла хей-аъттыг, бедик соруктуг ажылдап турар.

Кызылдан болгаш Күр-Чер суурдан барган шефчилерниң кол нуруузу «Тиилелге» совхозтуң Оңгачада бригадазында ажылдап турар. Олар сигенни хол кадыыры-биле кезип-даа, бөлүп, сарааттап-даа, төп суурже сөөртүп-даа турар. Субботникчилерниң кол күжү өлче мөөңнеттинген. Ында «Каа-Хем» разрез, амыдыралга херегләр техника септээр каттыжыышкын дээш өске-даа улуг коллективтер чамдыктары боттарының машиналары-биле ажылдап турар.

Өске коллективтер Чедер хөлдүң кыдыында, ооң чоогунда шөлдерде ажылдап турар. 8 коллектив малчыннар кыштагларының чанында сиген кезип эгелээн. Улуг оруктуң Бай-Хаакче ээр чериниң чанында Тываның авиабүдүрүлгезиниң коллективи ында кургаг сигенни бөлгеш, совхоз төвүнче сөөртүп чедиргеш, удур сарааттап турар. (адаанда чурукта). А «Тыва обувь» каттыжыышкынның коллективи «Чедер» курорттуң кедезинде ховуда чайгаар үнген сигенни хол кадыырлары-биле кезип турар. (үстүнде чурукта).

С. ЧИГЖИТ.
«Шынның» тускай корр.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

КЫЗЫЛЧЫЛАР СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга оадылаан ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын Кызылдың ажылчы чону шиг чүүлдүгаунүүшкүн, ханы сонуургал-биле хүлээп алган болгай. Август 14—15 хүннерде чарлаттынган ниитиниң малынга чем белеткээриниң субботнигин найысылалдың күш-ажылчы коллективтери бедик көдүрлүүшкүннүг уткаан болгаш субботникке киржири дээрге-ле Аъш-чем программазын боттандырарынга үлүүн киирери кылдыр олар санап турарлар.

Ынчангаш кызылчылар август 14-те субботникче чаңгыс кижи дег организастыг биле ажылдап үнгеннер.

«Көк-Тей» совхозка Кызылдың чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелинден 110 ажыг кижи, «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелинден 100 хире кижи, Үстүү-Енисейниң балык заводунуң, типографияның, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазының болгаш оон-даа өске коллективтерден шупту 370 ажыг кижи ажылдап хүнзээн.

Күш фабриказынга ногаан массаны белеткеп бээринге 400 хире шефчилер ажылдаан. Оларның аразында «Тувашвейбыт» каттыжыышкынындан 140 хире, респотребсоюзтуң садыг баазазындан 60 ажыг, Тыва автоорукту бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелинден — 50, Тыва АССР-ниң Госснабтан-46, «Туваснабсбыт» эргелелинден —40 кижи шефке киришкен болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар.

Садыг министерствозунуң болгаш Кызыл садыгның база аңаа хамаарышкан организацияларның коллективтери министерствонуң дузалал ажыл-агыйынга улуг дузаны көргүскеннер.

Кызыл хоорайның дыка хөй коллективтери Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем, Кызыл районнарның ажыл-агыйларынга мал чеми белеткеп бээринге идепкейлиг киришкеннер.

«Сукпак» совхозка телефон-телеграф станциязының, хоорайның харылзаа белдириниң, Тараа продуктулар эргелелиниң, Кызылдың дааранылга комбинадының, Юстиция министерствозунуң болгаш адвокаттар коллегиязының, геология-шинчилел экспедициязының болгаш оон-даа өске коллективтер ногаан массаны белеткээринге ажылдааннар.

«Хадың» совхозка чурттал-га-коммунал ажыл-агый министерствозундан 65 кижи, ол-ла министерствонуң автобаазазындан 25 кижи. «Водоканал» болгаш «Тывгазтың» коллективтери, «Тыва септелгетудуг» трестиң албан-хаакчылары болгаш трестиң демир-бетон кылыглар заводундан 140 ажыг шефчилер чеде берген.

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң шөлдеринге «Тыва суг тудуг» трестиң болгаш аңаа хамаарышкан организациялардан 150 кижи ажылдаан.

«Коммунизмниң херели» совхозтуң шөлдеринге кызылчылар бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар. Аңаа транспорт эргелелинден, автосептелге заводундан, Кызылдың пассажирлер АТБ-зинден, № 2 болгаш 3 АТБ-лерден шупту 350 ажыг шефчилер келген.

Н. ООРЖАК.

БИР ДЕМНИГ

Ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң субботнигиниң баштайгы хүнүнде Тожу районнуң Тоора-Хем суурнуң бүдүрүлге болгаш албан организация коллективтеринден 500 хире кижи, 40 ажыг чүък машиназы, трактор болгаш өске-даа техника киришкен.

«Тоора-Хем» совхозтуң Хадыңда, Эн-Суга, Тобулда сиген шөлдеринде электростанциязының, авиапорттуң, өрт чериниң болгаш шупту 13 коллективтиң төлээленчилери сиген кезип, бөлүп, сарааттап ажылдаан. «Май Бири» совхозка райкүүскомнуң культура, улус өөредилге килдистери болгаш өске-даа организациялар дузалажып, организастыг ажылдаан.

Бистиң корр.

ОРТУЛУКТАРДАН БАЗА...

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң чарлааны малга чемнер белеткээриниң бүгү республика субботнигинге киржип ажылдаары-биле ооң баштайгы хүнүнде Улуг-Хем районнуң кедээ суурларының, Шагаан-Арыгның, Чаа-Шагаан-Арыгның 2240 ажыл-ишчилери сиген шөлүнче үнүпкен. мал чеминиң белеткелинде ажылдап турарлар.

Район төвүнүң бүдүрүлге, албан черлериниң ажыл-ишчилеринден 500 кижини Улуг-Хемниң ортулуктарында сиген шөлдеринде бижыглаан. Боттарының сигенчилерин үлетпүр комбинады, автотранспорт бүдүрүлгези, хоорай Совединиң күүскому болгаш өске-даа коллективтер хол кадыыры-биле болгаш өске-даа дериг-херексел-биле четчелеп хандырганы эки. Кестинген сигеннерни автомашина-биле ак черже удур дажыглап, ооң чамдыызын АВМ-же, витаминниг сиген далганы бүдүрер кылдыр ажыглаарынче сөөртүп турар.

«Найырал» совхоз 6200 тонна сиген белеткээр планныг. Ынчалза-даа планның чүгле 19,9 хуузу күүсеттинген. Мал чеминиң белеткелиниң темпизин көдүрери-биле субботникти ында эки организастаан. Мал чеминиң белеткелиниң субботник хүннеринче бүгү күштү, машина-техника болгаш 327 кижини совхоз мөөңнээн. «Күш-ажылдың хостуу», «Ак-Туруг» совхозтарның болгаш өске-даа коллективтерниң ажыл-ишчилериниң хөй нуруузу мал чеминиң белеткелиниң субботнигинде багай эвес ажылдап турар.

С. КАРА-ООЛ.
СЭКП райкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң инспектору.

ДЕСКИ ЭВЕС

Мал чемнерин белеткээриниң талазы-биле августуң баштайгы он хонуунда Таңды районнуң ажыл-агыйлары элээн чедиишкиннерни чедип алган. Он хонуктуң иштинде районнуң мал чемнери белеткээриниң ниити планынга немештир 520 тонна сигенни, 1071 тонна сенажты, 286 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн. Ынчалзажок районнуң ажыл-агыйлары мал чеми белеткээринче бүгү күжүн долузу-биле ажыглавайн турар.

Районнуң ажыл-агыйлары ниитизи-биле 26260 тонна сиген белеткээр, а белеткээни 6142 тоннаны азы 25,3 хуузун, витаминниг сиген далганын 2150 тоннадан 1308 тонна азы 60,8 хуузун кылып алган. Ол ышкаш 8155 тонна сенажтың 2177 тоннаазын белеткээн болгаш планын 26,7 хуузун күүсеткен. «Революцияның чалбыыжы» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар витаминниг сиген далганы белеткээриниң планын ажыр күүсеткеннер. «Революцияның чалбыыжы» совхоз сенаж салырының планын база күүсеткен. Ол совхозта витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттың ээлчег удуртукчулары С. К. Соинов болгаш В. И. Притуло оларның кызымаккай ажылдаанын демдеглеп турар. Ол ышкаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта ээлчег удуртукчулары А. В. Гольцов болгаш В. Я. Наумов олар 400 тонна сиген далганы белеткээр тургаш 496 тоннаны белеткээннер, а ажыл уламчылавышаан. Ынчалза-даа ол совхозта сенаж салыышкыны өске ажыл-агыйлардан чыдып каап турар.

Дуржулга станциязы мал чеминиң бүгү хевирлерин белеткээр талазы-биле бир дески чоруп турар. А «Революцияның чалбыыжы» совхоз витаминниг сиген далганы белеткээр болгаш сенаж салыр планын ажыр күүсетсе-даа сиген белеткели чүгле 100 тонна ажып турар, а планы 4870 тонна. Сенаж салыышкынын С. К. Тока аттыг совхоз узамдыктырып туруп-туруп чаа эгелээп болза, а «Коммунизмниң херели» совхоз ам-даа эгелевээн. Ол ышкаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта сенаж салыышкынынче кичээнгей ам-даа кошкак.

Мал чеми белеткеп турар үеде бир чугула чүве белеткээн мал чемнериниң кадагалалы болур. Хамаатыларның хууда кескен сиген сарааттарының кырын плёнкалар-биле шып, ыяштар-биле базыргылап каан турар. А совхозтарның ындыг эвес. Дуржулга станциязының чамдык сарааттарын мал базып каан таварыгалар бар. Сиген кескен шөлдерде хөй мал оъттап чорда ийиги ажаап алыышкын дугайында кандыг чугаа туруп болурул? Мындыг байдал «Революцияның чалбыыжы» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның сиген шөлдеринде бар. Бо талазы-биле кедээ Советтер кичээнгейнин салыры чугула.

Кезип каан сигенни бөлүп ажаап алырының талазы-биле кайы-даа ажыл-агыйларда сөөлгү үениң чаашкыннары шаптык болуп турар. Ынчалза-даа ол чылдагаан эвес. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Дус-Хөл чоогунда девискээрде шагда-ла кескен сиген ам-даа чытпышаан. Ол хире улуг шөлде сигенни бөлүп алыр арга совхозта бар. А чүгле кичээнгей херек.

А. АРАПЧОР.

ЧЕТПЕСТЕР БАЗА БАР

Чайның кааң, аяс хүннери. Ак-Чырааның делгемнеринге ажыл-иш хайныккан. «Бүгү күштү —мал чеминиң белеткелинче!» деп кыйгырыгның адаа-биле улуг, биче, эр, херээжен ажыл-ишчилер сорук кирген ажылдап турарын кым магадавас боор. Шынаанын чайгаар үнген ногаан сигенин кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыры —хүннүң эң чугула сорулгазы. Мурнуу-даа, төп-даа, районнарның Ак-Чыраада сигенчи бригадаларында чүгле совхозтарның ажыл-ишчилери эвес, комсомолчулар, аныяктар, школачылар, шефчилер хөйү-биле хаара туттунган. Мында ажылдап турар сигенчи бригадалардан «Малчын» совхозтуң, Өвүр районнуң совхозтарының ажыл-ишчилериниң ортузунда ажылды организастааны эки, темпизи бедик.

Сигенчилерниң ажыл-амыдыралынче, ажыл-агыйның организастаашкынынче кол кичээнгейни салыры, масса-политиктиг ажылды эң-не дээштиг кылдыр чорудары партия, комсомол, профэвилел организацияларының соңгаарлаттынмас сорулгазы. Ол талазы-биле чамдык ажылдар чорутунуп турар болду.

Оларның аразында ВЛКСМ Мөңгүн-Тайга райкомунуң организастааны сигенчилер бригадаларының III слёду болган.

Чамдык эки хемчеглер организастаттынып турза-даа, ажылда четпестер барын демдеглээр апаар. Ажылдап турар комсомолчуларның, аныяктарның ортузунда комсомол организацияларының ажылының чедингир, дээштиг талазы кууду, олардан негелде чавыс. Ынчангаш чамдык аныяк кижилер хамааты хүлээлгезин чедир медерен билбейн турар. Ындыг фактылар Өвүр районнуң «Кызыл тук», Мөңгүн-Тайганың «Малчын» совхозтарда бар.

М. ОНДАР.

ЧЫРГАКЫНЫҢ СИГЕНЧИЛЕРИНДЕ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң салбыры— Чыргакы район төвүнден ырак суурларның бирээзи. Чыргакы — каас-чараш чурумалдыг, арга-арыглыг, оът-сиген, кат-чимис шыпкан шынаалардыг, балык-байлаг долган хемнерин хүрээлээн аң-мен турлаа тайгаларлыг чараш оран. Хемчик хемниң эриинден Чыргакы малчыннарының чайлагларынга чедир чаттылган девискээр — салбырның.

Бо хүннерде Чыргакының чону ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг күш-ажылы-биле уткуур база Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш, ниитиниң малынга четчир болгаш эки шынарлыг чемни кыска үеде белеткээринче калбарган социалистиг чарышка үлүг-хуузун киириштирип турар. Суурнуң улуг-биче чурттакчыларын мал чеминиң белеткелинче долузу-биле киириштирер дээш агитквартталдар аразынга социалистиг чарышты организастап, ооң түңнелин он хонуктап үндүрүп турар.

«Челээш» аттыг № 2 агитквартираның сигенчилери 42 тонна чайгаар үнген сигенни кезип сөөрткеш, совхозунга сарааттап берген. Үк агитквартираның депутады Ш. Куулар, даргазы А. Куулар даанган ажылынга харысалгалыын көргүскен. «Чечек», «Хомус» агитквартиралар ийиги, үшкү черни ээлеп, түс-тузунда 36, 27 тонна сигенни белеткээн. «Найырал» агитквартира (депутады башкы Роза Хен-оол, даргазы Елена Кара-Сал) алды хонук дургузунда 16 тонна сигенни кезип белеткээш, төрээн совхозунга хүлээткен.

Малга чем белеткелиниң чугула бо кампаниязынга чамдык өг-бүлелер бүрүнү-биле киржип, оларның кежигүн бүрүзү ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының боттанылгазы дээш идепкейлиг ажылдап турар. Чижээлээрге, «Найырал» агитквартираның чурттакчызы Чигир-оол Ооржактың өг-бүлези 7 тонна сигенни белеткээш, дужааган.

Чыргакыжыларның идепкейлиг ажыл-ижин совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш ажылчын комитеди үнелеп, социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санааш, тиилекчи болган агитквартира бүрүзүн 100, тиилекчи өг-бүлени 50 рубль-биле шаңнаан. Бо дээрге, Коммунистиг партияның, Совет чазактың салган төөгүлүг сорулгазын чыргакыжыларның харысалгалыы-биле медерел билип турарының херечизи-дир.

Байыр-оол Кууларга удурткан малчыннарның сигенчи бригадазы бо хүннерге чедир 62 тонна сигенни кезип, бөлүп, сарааттаан. А хову бригадазының бригадири Марстай Кууларның сигенчилери 82 тоннаны белеткээш, сигенчи бригадаларны мурнай берген.

Суур чоогунда, Ойнаар-Тей баарында ногаан-ногаан сарааттар, кудумчулай туткан бажыннар дег, шөйлүп чоруткан. Сигенчилерниң кол үзүтчиги Хавакчап Монгуш мынчаар чугаалап орар: «Чыргакының сиген белеткелинде пенсионерлер, школачылардан эгелээш күш-ажыл кылып шыдаар кижи бүрүзү хаара туттунган. Күш-ажылды организастааны кончуг эки-дир. Оларның ажыл-ижиниң түңнели бо-дур, база бир «сиген суур».

Шынап-ла чыргакыжылар эрестиг ажылдап турар. Бо хүннерде 327 тонна сигенни сарааттап белеткеп алган. Сиген белеткелиниң темпизи улам дүргедеп, кезилде уламчылап турар.

Ш. ТЮЛЮШ.
Чөөн-Хемчик район.

Республикага мал чеминиң белеткелиниң субботнигинге Тываның ишчилери идепкейлиг киржип турар

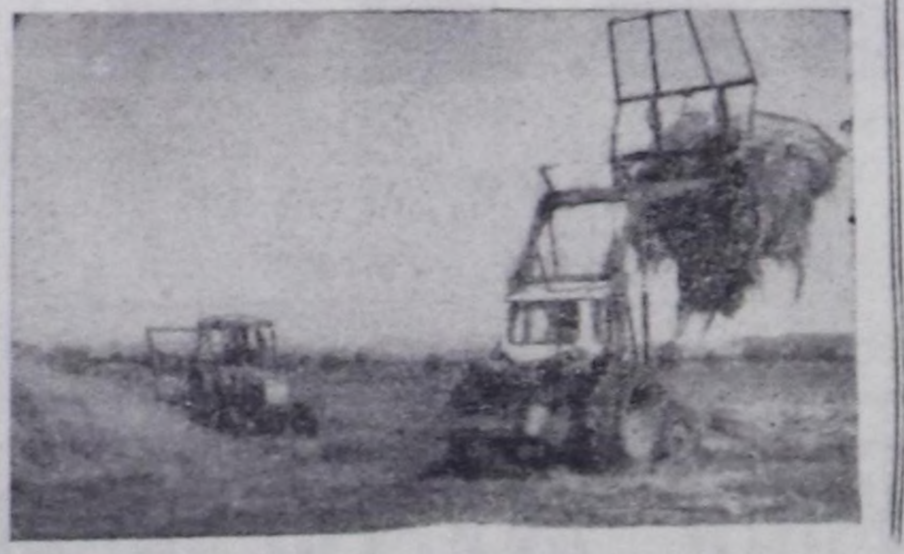

ХОЖУДААШКЫННЫҢ ЧЫЛДАГААННАРЫ

СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлели болгаш ВЛКСМ Тыва обкому августуң 14—15 хүннерин ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң талазы-биле бүгү республика субботниги кылдыр чарлаан. Ону чогум-на бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың хүннери болдурар дээш республиканың өске бүгү ажыл-агыйлары-биле бир дөмей Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозунуң ажыл-ишчилери бар арга-курлавырларын долузу-биле ажыглаар деп шиитпирлээннер. Совхозтуң ишчилери, оларга дузалажыр өске коллективтерниң төлээлери каяа, кандыг ажыл кылырын тодарадып алганнар. Кызыл хоорайның бүдүрүлге, албан черлеринден барган 1600 кижи болгаш суурнуң 120 хире чурттакчызы сигенни бөлер, чүдүрер база дүжүрер ажылдарга, картофель богу аштаарынга киржип турар. Оларның чамдыктары кварталдарның чурттакчыларынга дузалажып, 80 хире кижи хол кадыырлары-биле сиген кезип, чүс ажыг айыырлыг улус ногаан сиген сарааттап, сиген бөлүп болгаш өске-даа ажылдарны кылып турарлар.

«Шамбалыг» совхозта амгы хүннерде мал чеминиң белеткелиниң байдалы кандыгыл? Ажык-биле чугаалаарга, ол совхозта байдал ындыг-ла эки эвес. Мал чеминиң белеткели ышкаш чугула кампанияже совхоз июль айның ортан үезинде кирген. Ол чижек безин сиген кезилдезинче ажыл-агыйның озалдап киргенин херечилеп турар. Совхозта ам бир бригаданы организастаап, ону чүгле мал чеми белеткээр кылдыр тургускаш, тускай шөлдерин аңаа быжыглап берген. Ук бригаданы ийи звено кылдыр үскеп. Оларның кылыр ажылдарының хемчээли улуг. Колдуунда-ла 600 тонна сенаж, 2400 тонна сиген, 4500 тонна силос, 150 тонна витаминниг сиген далганы белеткээри ол звеноларга онаажыр апаар. Амдызында олар чайгаар үнген сиген кезилдезинде ажылдап турарлар.

Сиген белеткеп эгелээр мурнунда совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары бүгү техниканың септеттингенин шыпарын эки дээннер. А херек кырында ындыг эвес болган. Тракторлар, грабльдер, пресс-подборщиктер, көдээ ажыл-агый машиналары бо кыска үениң дургузунда чаңгыс эвес удаа үрелиишкинге таваржып, ажылга саат тавартыштырып, хожудаашкынны болдурган. Ооң уламындан сиген белеткелиниң темпизи дыка кудулаан. Совхозта грабльдер чедишпес. Чүгле чаңгыс грабль ажылдап турар. Беш пресс-подборщиктиң чүгле ийизи сиген прессеп келген. Сиген кестирип турар «Беларусьтар» колдуунда-ла чаңгыс бистиг ажылдап турар. Ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү дыка чавыс. Совхозта сараат салыкчызы чок болганындан кестинген сигенни чүгле пресстээш мал кыштагларынче чүдүрүп чорудуп турар. Ажыл-агыйда чаа сараат салыкчызы бар-даа болза, ону эптеп, кылып алырынче совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары сагыш салбайн турар. Шак мындыг чылдагааннар-биле совхоз бир ай дургузунда кылып, белеткеп алыр ужурлуг сигенниң чүгле 20 ажыг хуузун кылып алган. Мындыг байдал совхозтуң удуртукчуларын, ылангыя мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле совхоз директорунуң оралакчызы, партком секретары Э. Д. Серепти дүвүредир ужурлуг.

Бо хүннерде ол совхозтуң мал чеминиң белеткелинде Кызыл хоорайдан барган аңгы-аңгы организация, бүдүрүлге черлериниң төлээлекчилери эвээш эвес үлүүн киирип турарлар. Совхозка сиген белеткеп бээр план-онаалдазын республиканың Харылзаа эргелелиниң автобаазазы, Чырыдылышкын министерствозу, хөгжүм-шии театры ажыр кылганнар. Ылаңгыя автобааза коллективи 20 тонна сигенни белеткээш, ажыл-агыйга дужааган. Ам ында Кинофикация эргелелиниң, филармонияның коллективтери ажылдап турар.

Мал чеминиң белеткелинге совхоз төвүнде тус-тус организацияларның киржилгези багай эвес. Бо ажылда сес коллектив киржип турар. Оон ыңай кудумчу аайы-биле база киржип турар. Өг-бүле бүрүзү бир тонна сигенни белеткээш, дужаарын онааган. Студенческая болгаш Королев аттыг кудумчуларның чурттакчыларының сиген белеткелинге киржилгези эки. Коллектив бүрүзү белеткээн сигенин сүт-бараан фермазының девискээринде сарааттап турар. Ферма коллективи 10 тонна сигенни белеткээш, дужааган.

Витаминниг сиген далганын белеткээр ажылда 18 кижи бар. Оларны ийи ээлчеглиг ажылдаар кылдыр хуваан. Олар амга чедир 106 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн. Бир эвес моон мурнунда үелерде ышкаш АВМ ийи-чаңгыс үрелиишкинге таварышпас болза, ажылчыннар планын хуусаа бетинде күүседип алырының бүгү аргалары бар. Агрегатты чиг-эт-биле хандырылгазында үзүктелиишкин чок. Хүнде 4—5 тонна витаминниг далган кылдынып турар.

Совхоз амга чедир 261 тонна сиген белеткээн. Ол дээрге, кылза чогуур сигенниң чүгле 10 ажыг хуузу-дур. Хожудаашкынның кол чылдагааны — мал чеминиң белеткелинде бижыглаан техниканың үргүлчү үрелип турарында деп үстүнде айыткап бис. Өске чылдагааннар база бар. Тодаргайлаарга, кижилер-биле ажылдың кошкаа, күш-ажылды эки организаставаанны, кижилерниң материалдыг сонуургалын деткиириниң деңнелин кудулатканы, социалистиг чарыштың негеделдерин ажылдап кылза-даа, ооң түңнелдерин доктаамал үндүрбейн, мурнакчыларны чогуур үезинде илеретпейн турары болур. Совхозта инженерлер, бригадирлер үргүлчү солчуп турар. Ам мал чеми белеткээр бригаданы үш дугаар бригадир — Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Серен-оол Ооржак удурту берген.

Хожудаашкындан уштунарының чаңгыс аргазы —чаңгыс чылдыг сигеннер кезилдезинче киргеш, ону чидириг чок ажаап алыры деп совхозтуң удуртукчулары санап турар. Ол — кол курлавыр-дыр. Ооң бир гектарындан-на ортумаа-биле 14 центнер сиген ап болур. Ооң түңнели кандыг болурун, үе көргүзе бээр.

Ш. ДОРЖУ,
«Шынның» корр.

Республиканың бүгү-ле булуңнарында ышкаш, Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери, ниитиниң малынга четчир санныг болгаш шынарлыг чемнерни арбын белеткеп алыр дээш бо хүннерде күжениишкинниг ажылдап турар.

Бии-хемчилер СЭКП обкомунуң бюрозунуң мал чеми белеткээриниң республикага субботнигин эрттирер дугайында доктаалын боттандырары-биле белеткел ажылдарын баш бурунгаар чоруткан.

Дүүн, август 14-те, чеди шак чаа-ла ажып турда «Саян» совхозтуң төвүнге Кызылдың аңгы-аңгы бүдүрүлгелеринден болгаш организацияларындан чүс хире кижи чеде берген. Оларның арaзында Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, Зооветхандырылга эргелелиниң, мал семиртир комплекстериниң каттышкан дирекциязының, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының, эът-сөөк далганы кылыр комбинаттың коллективтери сиген кескеннер.

«Кызыл тараачын» совхозка кызылчылар болгаш бии-хемчилер 170 хире кижи мал чеминиң белеткелинге киришкен. Оларның арaзында малчыннар, саанчылар болгаш өске-даа мергежилдиг кижилери бар. Күш-ажылдың хоочуннары болгаш комсомолчулар картофельдиң болгаш ногааларның бок үнүштерин аштаарынга ажылдааннар.

ЧУРУКТАРДА: субботник үезинде хайнышкынныг ажылдар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БАР АРГАЛАРНЫ ТЫП ТУРГАШ...

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш Аъш-чем программазында малдың баш санын өстүрериниң, оон продуктулуун өөдидериниң бир кол магадылалы — аңаа четчир санныг, шынарлыг быжыг чем баазазын тургузары деп айыткан. Бистиң районнуң ажыл-ишчилери партияның ол айтышкынын амыдыралга боттандырар дээш амгы үеде тодаргай ажылдарны чорудуп турар.

Бо хүннерде район ниитизи-биле 5075 тонна сигенни азы планныг онаалданың 33,8 хуузун, 1465 тонна сенажты— планның 62,4 хуузун болгаш 229 тонна витаминниг сиген далганың — планның 91 хуузун белеткеп алган.

Барыын зонаның районнарының арaзында социалистиг чарышка бистиң район тиилекчи болгаш СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле 3 удаа шаңнаткан.

СЭКП райкому, райкүүском болгаш партия, комсомол организациялары мал чеминиң белеткелиниң үезинде чорудар организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдарның планын баш бурунгаар тургускан болгаш ажыл-агыйларда харысалгалыг кижилерни быжыглаан.

Район штавы неделя санында болуп эртип турар хуралынга ажыл-агыйларның болгаш хөй-ниитиниң организацияларының кылып чорудкан ажылдарын түңнеп, ында четпестерни чайладыр талазы-биле практиктиг дузаны чедирип келген.

Районнуң ажыл-агыйларының партия организациялары малга чем белеткээриниң үезинде чорудар партийжи-организакчы болгаш политмассалыг ажылды калбартып чоруткан. Маңаа оларның кол даянып кужу түр партбөлүктер база комсомол бөлүктери болгаш хөй санныг коммунистер, комсомолчулар болуп турар.

Бо кампания үезинде районда 16 парт, 15 комсомолчу бөлүктү тургускан. Ниитизи-биле районда 2 муң ажыг кижи мал чеминиң белеткелинде хаара туттунган.

Ниитиниң мал чеми белеткээриниң амгы бо хайнышкынныг хүннеринде «Барлык» совхозтуң төвүнүң, салбырларының партия организациялары организакчы болгаш политмассалыг ажылды күштелдирген. Бо совхозта мал чеми белеткээр бригадаларда, звеноларда түр 6 партия бөлүктери сигенчилер ортузунга бүгү ажыл-ишти «дээштиг организастап, агитас-массалыг ажылды доктаамал чорудуп турар. Мында ниитизи-биле 65 агитаторлар, политинформаторлар лекция, беседаны ховушөлдерниң ажыл-ишчилеринге план ёзугаар чорудуп турар.

Көскү агитацияны бригадалар, звенолар төптеринде дериң кылган. Совхоз төвүнде агиткультбригада сигенчилерниң доктаамал аалчылары болу берген.

Ылаңгыя Аксы-Барлык салбырында ажыл-иш хайнышкынныг. Көк-оол Саяның удурткан бригадазы 1351 тонна мал чеми белеткээр планын бо хүннерде доозарының кырында келген. Ол бригадада 48 кижи ажылдап турар. Партбөлүк удуртукчулары Анатолий Хомушку, Кызыл-оол Моңгуш күш-ажылдың организациязын шын неген, звеноларны билдилиг удуртуп келгенинден хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

«Барлык» совхозта кижилер-биле организакчы болгаш политмассалыг ажылды чогуур деңнелге тургусканы мал чеми белеткээр ажылга дээштиг салдарны чедирген. Барлыкчылар мал чемнери белеткээринче элээн организастыг киргеш, өске ажыл-агыйларны мурнай берген. 5600 тонна, сиген кезер планының чартык кезииден хөйнү, 1350 тонна сенажты салып, азы планын 111 хуу күүседипкеннер. Витаминниг сиген далганын 122 тоннаны азы ооң 50 хуузун кылып алган.

Бо хайнышкынныг үеде ажылды шын организастаарының янзы-бүрү хевирлерин ажыглап, бүгү чонну хаара тудуп турар бис. Комсомолчу-аныяктар, өг-бүле, агитквартиралар, пенсионерлер, башкылар звеноларын организастаап, бо хүннерде ажыл чок олурар кижи тывылбас. Оларның чижээнге «Хемчик» совхозтуң 14 кижи составтыг комсомолчу-аныяктар звенозу (комсоргу Степан Салчак) киирип болур. Олар 68 тонна сигенни кескеш, сарааттап белеткээн.

«Дөн-Терезин» совхозтуң мурнакчы малчыннары, аныяк өг-бүле район Совединиң депутады Марина, көдээ Совет депутады Виктор Ооржактар 15 тонна сигенни кезип белеткээш, аңаа немей 5 тоннаны белеткээр социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турарлар.

Район төвүнүң, «Тыва дагдүгү» комбинаттың, Ак-Довурак хоорайның ажыл-ишчилериниң ниитиниң малынга чем белеткелинге киржилгези улам идепкейжип орар. Районнуң суггарылга каттыжышкыны (директору Х. И. Куулар) 50 тонна сиген белеткээр планын 86 тонна кылдыр ажыр күүсеткен, эът комбинады (директору Ш. Ондар) 19,5 тонна, чурттакчы-коммунал ажыл-агый эргелели (начальниги Р. Миллер) 12 тонна сигенни кезип, совхозтарга дужааган. Ниитизи-биле бо хүннерге чедир Кызыл-Мажалыктың албан организациялары 187 тонна, Ак-Довурак хоорайның — 160 тонна мал чемин белеткээн.

Сиген кезилдезиниң баштайгы хүннеринден районнуң партия комитеди партбөлүктерниң дайынчы арга-шинээн бедидип, коммунистерниң, комсомолчуларның күжүн таарыштыр тургузуп, кижилер-биле ажылды күштелдирип, оларның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузарының айтырыгларынче доктаамал кичээнгейни салып келген. Кызыл-Мажалыктың төпчүткен Культура бажыңының чанында «Мажалык» аттыг агиткультбригада график ёзугаар районнуң сигенчи бригадаларынче доктаамал үнүп, солун программалыг концертти көргүзүп, лекцияларны номчуп турар. Агитбригада «Барлык» совхозтуң төп бригадазынга, Өртең-Тей бригадазынга, Аксы-Барлыктың, «Хемчик», «Шекпээр», «Дөн-Терезин» совхозтарның сигенчилеринге чораан. Бригада бодунуң концерт программазын үениң аайы-биле, партия, чазактың салып турар сорулгаларынга дүүштүр чаартып келген. Ажыл-агыйлар аайы-биле социалистиг чарышты түңнеп турар, чер-черлерге агитхуудустарны үндүрүп, чарыш экранынга демдеглелдер кылып, тиилекчилерни шаңнап, мурнакчыларга «Хемчиктиң сылдызы» солунун Күш-ажылдың алдар тугун көдүрүп турар.

Ынчалза-даа сигенчилерниң ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузарының талазы-биле чандык чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Районнуң кинофикация чери көжер кино машиназының үрелгениниң чылдагааны-биле сигенчи бригадалар төптеринге кино үндүрбейн турар. Районнуң хереглекчилер ниитилели сигенчи бригадаларга, звеноларга автосадыгларны эвээш чорудуп турары база четпес. Бар четпестерни дарый чайладыры, мал чеминиң белеткелин организастыг доозар дээш СЭКП райкому, райкүүском бүгү хемчеглерни ап турар.

Ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр талазы-биле СЭКП обкомунуң чарлааны шалыпчы айда ажылдың темпизин, шынарын кудулатпайн турган, шаңнаткан Кызыл тукту салбас дээш районнуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинге ам-даа улам шудургу ажылдаарлар.

Н. АМЫРДА,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

ШАК БҮРҮЗҮН ЧӨП АЖЫГЛААР

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары-биле Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери мал болгаш чер ажылының продуктуларын көвүдедир дээш шалыпчы ажылдап турарлар. Амгы үеде оларның мурнунда кол сорулга —ниитиниң малынга четчир санныг, эки шынарлыг чемнерни белеткээри болур.

Бо ажылда механизастатынган 11 бригада, 11 звено, аът болгаш хол-биле кезер 16 бригада хаара туттунган, оларда четчир санныг техника бар. Бригада, звено бүрүзүнде планныг онаалдаларны берген. Мал чемнери белеткелинде районда 900 ажыг кижи ажылдап турар. Оларның арaзында социалистиг чарыштың негелделерин болгаш шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылган, күш-ажылчы маргылдааның түңнелин совхозтарга 5 хонгаш, районга 10 хонгаш үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, оларга алдаржыткан Күш-ажылдың алдар тугун көдүрүп турар.

Моон түңнелинде районнуң ажыл-ишчилери мал чемнериниң белеткелин шалыпчы чорудуп турар. Август 11-ниң медээзин ёзугаар алырга, район 6342 тонна сигенни белеткээш, планын 38,7 хуу күүсеткен. Оон аңгыда 2850 тонна сенажты салган, 494 тонна витаминниг сиген далганын, 137 тонна будук-бүрүнү. 11 тонна шиви будуун белеткээн. Чүгле августуң баштайгы он хонуунда 1599 тонна сигенни сарааттаан, 1220 тонна сенажты салган, бо көргүзүглер багай эвес. Он хонук дургузунда мал чеми белеткелиниң немелде өзүлдезин чемгерилге единицазынче шилчидерге планның 16 хуузу болган.

Августуң баштайгы он хонуунда районнуң ажыл-агыйлар арaзында социалистиг чарыжынга «Өөк» совхоз бирги черни ээлээн. Ажыл-агый сиген белеткээриниң планын 36 хуу, витаминниг сиген далганы белеткээрин —45 хуу, сенаж салырының даалгазын ажыр күүсеткен. Ынчангаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Шаңналга сөрүк кирген аржаанчылар август 14—15 хүннеринде субботникте болгаш шалыпчы айның төнчүзүнге чедир шалыпчы ажылдап турган, бердинген планныг онаалдаларны күүседир сорулгалыг ажылдап турарлар.

Мал чемнери белеткээр бригадаларның арaзында күш-ажылчы маргылдаага эки көргүзүглерни «Кызыл тараачын» совхозтуң Хүтте Владимир Кызыл-оолга удурткан бригада шылгараан. 469 тонна сигенни бригада белеткээш, планын 70 хуу күүсеткен.

АВМ-нер арaзында чарыштың тиилекчизи «Кызыл тараачын» совхозтуң Олег Толбаевке удурткан ээлчег болган. Ээлчег он хонукта 24 тонна ажыг витаминниг сиген далганын белеткээн.

Бирги черлерни алган Владимир Кызыл-оолдуң бригадазынга, Олег Толбаевтиң ээлчээнге шилчиир вымпелдерни тывыскан.

Сиген белеткелинде малчыннарны калбаа-биле хаара туткан. Бо чугула херекте «Өөк», «Хадын», «Кызыл тараачын», «Саян» совхозтарның хойжу бригадалары идепкейлиг киржип, боттарының алган хүлээлгелерин күүседир чоокшулай берген. «Хадын» совхозта Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Ойбаа Байкара удурткан он кижи составтыг бригада Орзакта сиген белеткеп турар, олар баштай үжен тонна сигенни хүлээткен, ам-даа ол ажылды уламчылавышаан. «Өөк» совхозта Маады Сүрүн-Сат, «Саян» совхозта Чапсын Хапыл-оол удурткан хойжу бригадалар база-ла эки ажылдап турар. Сиген белеткелинде эртен эртеден орай кежээге чедир кызымак ажылдап турар он-он малчыннар бар.

Мал чемнериниң белеткелиниң ажылында четпестер чок деп болбас. «Хадын», «Шивилиг» совхозтар мал чемнериниң белеткелин өөжум темпилиг чорудуп турар. Бригадаларда ажыл-ишчилерниң ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организаставаан, ооң түңнелин чогуур үезинде үндүрбейн келген. Ындыг чоруктуң уламындан «Шивилиг» совхоз чүгле 335 тонна сигенни белеткээш, планын 25 хуу күүсеткен. «Хадын» «Шивилиг» совхозтар сенаж салырынче ам-даа эгелеп кирбээн. Шак мындыг өөжум хөөннерден бо ийи совхозтуң удуртукчулары, специалистери дарый уштунгаш, ажылдың темпизин дүргедедир, шак бүрүзүн чөптүг ажыглаар, болдунар-ла хемчеглерни алыр үе келген. Оон башка сиген болгаш мал чеми культуралары бодунуң эки шынарын чидирер.

Бии-Хем районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери шалыпчы айның дургузунда мал чемнериниң 70 хуудан эвээш эвезин белеткеп алыр сорулгаларны салганнар. Ынчангаш август 14—15 хүннеринде субботникте, шалыпчы айның арткан хонуктарында кызымак ажылдаарлар. Ону күүседир болгаш ажыр боттандырарының бүгү арга-курлавырлары бии-хемчилерде бар.

Т. ХЕРТЕК,
«Шынның» корреспондентизи.

УЛАМ ШАПКЫНЧЫДАР

«Ак-Туруг» совхоз 4234 тонна мал чеми белеткээр планныг. Бо хүннерде совхозтуң төп салбыры 118 тонна, Кызыл-Даг салбыры 690 тонна сигенни белеткээн. Моон алгаш көөрге, мал чеминиң белеткели совхозтуң төп салбырында ам-даа кудуку темпилиг болуп артышаан. Суурнуң бүгү чурттакчы чонун, Ак-Туруг ортумак школазын, профессионал-техниктиг училищениң өөреникчилерин, сургуулдарын болгаш өске-даа кижи күжүн немей мөөңнеп, мал чеминиң белеткелин улам шапкынчыдары негеттинип турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЛЕНИНЧИ НАЦИОНАЛ ПОЛИТИКАНЫҢ

ССРЭ 60

Марксизм-ленинизм кижини делегейде эң дээди үнелиг чүүл кылдыр кезээде көрүп келген болгаш көрүп-даа турар. Коммунистиг идеологияның гуманизминиң алыс ужуру чогум-на ында. Бистиң ниитилеливистиң тыптып келген үезинден эгелээш ооң хөгжүлдезиниң кол сорулгазы «Бүгү-ле чүвени кижиниң чаагай чоруунга» деп лозунг-биле тодараттынып келгени дүрүм ёзугаар чүүл-дүр. Бо принциптиг угланышкынны ленинчи партияның тургузукчу бүгү ажыл-чорудулгазында чайгылыш чок сиңникен. Бистиң партиявыстың социал политиказының сорулгазы —совет кижилерниң чаагай чоруу болгаш аас-кежиги дээрзи СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде база катап көргүстүнген.

Кижи төрелгетенниң чанап кылганы бүгү-ле кежиктерин келир үеде уламчылакчызы болур эртемниг коммунизм ниитилел бодалының чүс-чүс чылдардагы гуманистиг чаптылын хүлээп алган болгаш хөгжүткен. Кижиниң мөзүзүнүң болгаш үнезиниң дугайында, ооң хостуг сайзыраар эргезиниң дугайында билиишкин дээп ышкаш гуманизмниң ындыг идеалдары боттарының үндезин дазылдары-биле эртигжирен бар чыдар болгай. Ол идеалдар келир үе дугайында улус массаларының күзелин илередип турган.

Ынчалзажок эптеш чок янзы-бүрү, чардынмас зөрүлдээлерлиг бүгү мөлчүкчү ниитилелдерге антигуманизм, бузурел чок чорук, а харын-даа кижилерниң оот-боттарын көрүшпес чоруу кезээде тургулаан. Бо чорук ылаңгыя капиталистиг тургузугнуң ёзулуг бир багай бүдүжү-дүр, ону буржуаз идеологтар «кижиниң эргелериниң» дугайында дээрмеге-хоозун чүүлү-биле чажырып-чаарын ораллажырга-даа, оон чүү-даа бүтпейн турар. Сөстер сөстер болуп артышаан, а буржуаз ниитилелдиң боттуг практиказы ооң бүгү төөгүзүнүң дургузунда кижиниң эрге-ажыктары-биле эвес, а ажык-кончаа бодаар чүткүл-биле тодараттынып келген.

Буржуаз ниитилелге чүүдеш антигуманизм национал харылзаалар талазынга база илереттинер. Буржуаз идеологтарның доктаамал чорудуп келгени болгаш чорудуп турары национал болгаш сөөк-язы ылгаар чорук дугайында суртаалында теория талазы-биле ол илерезди алган. Ооң кижи көөр хөөн чок идеологтуг илереэшкини — чамдык улустарның өске улустардан ала чайгаар артык күштүгүнүң дугайында «теория» болур, ооң бужар бүдүштүүн гитлеризм көргүскен.

Социалистиг ниитилелдиң боттуг гуманизми бодунуң алыс бүдүжүнүң талазы-биле национализмниң болгаш расизмниң кандыг-даа хевири-биле чүүлдешпес. Ынчангаш бистиң идеологиявыстың гуманизмниң интернационализм-биле тудуш холбаалыг болганының ужуру-даа ол. Марксизм төрүттүнүп тыптыры билек-ле бодунуң тугунга пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазының үндезин принциптерин шыйып бижээн. Маркс болгаш Энгельстиң бүгү чурттарның пролетарийлерин каттыжарынче кыйгырыы мөлчүкчү тургузугга удур бүгү националдарның ажылчыннарын каттыжарынче кыйгырган база улуг чаңгы болган.

Бистиң чуртувуска социалистиг революцияның тиилелгези дээш, а оон соонда чаа ниитилелди тургузары дээш демисел чоруп турда, интернационализмниң гуманистиг идеалдарының боттаныышкыны онзагай ужур-дузалыг болган. Ол демисел чүс ажыг националдарның улустары чурттап келген болгаш чурттап турар, делегейниң эң хөй национал-дыг, политиктиг чурттарының бирээзинге болган болгай. Чонуң этниктиг составының янзы-бүрүзү, национал антагонизмнерниң өөскүдериниче угланган царизмниң политиказы-биле дүүштүрүлгеге улустарның социал-хөгжүлдезинде канчаар-даа аажок улуг ылгалдар революция мурнундагы Россияга национал айтырыгны холчок чидиглендирипкен. Ук айтырыг В. И. Лениниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазында көскү черни ээлеп келгени ынчангаш таварылга эвес.

Хаан чазаа бир-тээ «улустарны оспаксырадыр дээш бүгү-ле чүвени кылган болганда, «ол бузурел чок чорукту сөстер-биле эвес, а **ажыл-херектер-биле** чайладыр херек» деп, Владимир Ильич онзалап демдеглээн. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы бир дугаарында-ла национал харылзаалар талазынга кижиниң эрге-шөлээзин кызып-кыяр чорукту, национал азы сөөк-язы ылгаар аңгыланыышкын-биле кызыгаарлаттынган дең эрге-шөлээ чок бастыышкындан-даа артык кижиниң ат-алдарын дорамчылаар чорукту чок кылган. Чогум-на ынчангаш Совет эрге-чагырганың баштайгы хоойлужудулга актыларының бирээзинде — «Россияның улустарының эргелериниң дугайында декларацияда» «бүгү болгаш кандыг-даа национал база национал-шажын эргелерни болгаш кызыгаарлаашкыннарны күш чок болдурарын» чарлаан. Оон эгелээш кандыг-даа сөөк-язылыг болгаш национал-дарның хамаатыларының дең эргелериниң дугайында дүрүм чурттуң бүгү-ле Кол Хоойлуларында кирген. 1977 чылдың ССРЭ Конституциязында ол база быжыглаттынган.

Ынчалзажок кижилерниң эргелери ооң чүгле амы-хууда деңнели-биле кызыгаарлаттынып калбас. Кижи бүрүзү кандыг-бир этносоциал ниитилелдиң (нация, биче улустар) кежигүнү болуп турар болгай, ооң күрүне-эрге статузу аңаа кандыг-даа хамаарылга чок эвес. Аңаа дүүштүр дең эргелиг республикаларның федерациязы болур ССР Эвилелин тургузар ленинчи идеяның гуманистиг характерин ёзулуу-биле үнелеп болур бис. 60 чыл мурнунда ол эвилелдиң тургустунганы кижи төрелгетенниң бүгү төөгүзүнүң дургузунда чаңгыс-даа күрүнениң көрбээни бистиң Ада-чурттуң бүгү национал-дарының шак ындыг бүгү талалыг хөгжүлдезин хандырган. Янзы-бүрү национал-дарының боттуг дең эргезин хандырарының кол магадылалы ССРЭ-ниң бүгү улустарының бүгү талалыг чечектелиринче болгаш чоокшулажырынче угланган ленинчи национал политиканы болуп турар.

Ленинчи партияның национал политиказының гуманистиг алыс бүдүжү экономика талазында эң долузу-биле илереп турар. Бистиң чуртувуска социализм тургузуушкунунуң үезинде улустарның дең эвес эргези херек кырында узуткаттынган. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан эгелээш экономиктиг болгаш социал политика Россияның национал кыдыг-кызыгаар черлерин ооң төвүнүң хөгжүлдезиниң деңнелинге чедир дүргени-биле көдүреринче угланган дээрзи СЭКП-ниң XXVI съездизинге демдеглеттинген. Чамдык республикаларның бюджеттери хөй-хөй чылдарның дургузунда бодунуң чарыгдал кезээнге колдуунда бүгү-эвилел бюджединиң күрүне дузаламчызының күсели-биле дуглаттынып келгенин чугаалаарга-ла четчир. Национал кыдыг-кызыгаар черлерниң хожудаңгай чоруун узуткаарынга чурттуң бүгү нацияларының сырый кады ажылдажылгазы, хамыктың мурнунда орус ажылчын аңгының, орус улустуң бедик гуманизми, ак сеткилдиг дузазы чугула рользу ойнаан.

Амгы үеде бүгү нацияларның болгаш биче улустарның экономиктиг ниити сорулгаларының база эрге-ажыктарының баазазында улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизи тургустунган. Республика бүрүзүнүң экономиказы күш-ажылдың ниитилел хуваалдазынга чугула черни ээлеп, чурттуң национал байлаанга улуг салыышкынын киирип турар. Бышкан социализмниң социал-экономиктиг нарын сорулгаларын шиит-

СОВЕТ УЖАР ЧҮҮЛ ДЕПШИЛГЕ ОРУУНДА

СОВЕТ УЖАР ЧҮҮЛ үнден дүрген, кандыг-даа агаарлыгда ужар, шаандакызынга деңнээр аргажок бедиир болгаш херек кырында боттарының турар черлеринден дыка ырак черлерге чедер аргалыг апарганын бөгүн чоргаар чугаалап болур бис.

Хамааты дайынның соонда, үжен чылдарда, күчүлүг ужар чүүлдү тургузары бүгү улустуң хереэ апарган. Ол чылдарның эгезинде чылда ортумаа-биле 860 самолёттарны кылып үндүрүп турган болза, ол көргүзүг 1938 чылда—5469 четкен. Чамдык хевириниң самолёттары-биле дүргениниң, бедииниң болгаш ырааның талазы-биле делегейде чок дээн чедиишкиннерлиг боол. Москва — Соңгу полюс — АКШ аразынга ийи удаа соксаал чок ужудуушкунну база кылган.

Дайын мурнунуң 1938—1940 чылдарында тургускан самолёттар немец-фашистиг ужар чүүл-биле демиселге кадыг-дошкун шылгалданы тудуп эрткен болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет агаар шериинин самолёттары Германияның делегейниң ийиги дайынынга оксунганы 100 муң самолёттарының 77 муңун узуткаан.

Совет шүүргедекчилер, штурмовиктер, бомбардировщиктер боттарының шынарының талазы-биле шак-ла ындыг фашистиг машиналардан дыка артык чүүлдерлиг турган. С. В. Ильюшинниң чогаадып, тургусканы ИЛ-2 дээр штурмовиктиниң дайынчы аргалары болгаш чазыг чок согуушкуннары дыка онзагай турган. Ынчангаш ИЛ-2 эрткен дайынга эң-не нептереңгей самолёт боол турганы таварылга эвес. Немец конструкторлар шак-ла ындыг штурмовикти тургузар дээш ону кылып чадашканнар.

Делегейниң ийиги дайынының соонда АКШ бодунуң ужар чүүлүнүң күчү-шыдалын улгаттырып эгелээн. Аар бомбардировщиктер АКШ-тың ССРЭ-же угландырган стратегтиг ядролуг күштериниң кол кезээ апарган. Оон аңгыда ортумак бомбардировщиктер болгаш авианосецтерниң-даа самолёттары атомнуг бомбаны чүктээр аргалыг боол, Европаның мурнуку баазазының америк күштеринге кирип турган. Ону барымдаалааш, бистиң чурт аңаа харыылаар ужурга таварышканы билдингир.

50 чылдарның эгезинде Ада-чурттуң реактивтиг моторлары-биле дериттинген самолёттарны хөйү-биле бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Кол конструктор А. И. Микоян ол үени мынчаар сактып бижээн: «Бистиң хүннеривисте, бистер көрүп турувуста-ла, ужар чүүлдүң хөгжүлдезинге чаа дээди үе-чадазы эгелээн. Бо талазы-биле кайы хире улуг шынар шураашкыны болганы билдине берзин дээш, чаңгыс-ла чижекти көргүзейн. Дайын мурнунуң шүүргедекчизи барык 1000—2000 аът күштүг моторлуг турган. Ынчаарга амгы үениң дүрген самолёдунуң күжүн ол эрги хемчээл-биле деңнээр болза, 40—50 муң аът күжү чеде бээр. Самолёттарның күжү он-он катап улгаткан».

ОЛ ЧЫЛДАРДА Шериг-Агаар Күштеринге ыракшыл бомбардировщик ТУ-16 келген. Ол чаа машинаның ажыглаттынар аргазы тергиин, бедүүн болгаш дыка бүзүрелдиг болган. Ооң-биле барык кады фронтучу МиГ-17, ооң соонда МиГ-19, кандыг-даа агаарлыгда ужар дозукчу-шүүргедекчи ЯК-25, фронтучу ИЛ-28 деп бомбардировщик көстүгүлеп келгилээн. Ол дайынчы машиналар ынчаардагы он чылдың төпчүзүнге чедир ССРЭ-ниң агаар күжүнүң үндезини боол турган.

60 чылдарда ол машиналарның орнунга чаа реактивтиг, үнден дүрген ужугар, янзы-бүрү сорулгаларның машиналары келген.

70 чылдарда ССРЭ-ге аңгы-аңгы хевирлиг болгаш сорулгалыг ужугар аппараттар тургустунган. Оларны бистер үшкү салгалдың самолёттары деп адап турарывыс билдингир. Оларның шынар талазы-биле көргүзүглери улам экижээн турган: олар үнден ийи болгаш ийи чартык катап дүрген ужуп болур, бедиири он-он метрден эгелээш, элээн каш он-он километр чедип турган.

БИСТИҢ хүннеривистиң ужар аппараттары —бедик механизастаттынган, автоматтар-биле хөделип, ажылдаар, электрижиттинген болгаш экп чепсегленген машиналар боол турар. Олар эртемниң болгаш техниканың эң сөөлгү, болбаазырангай чедиишкиннери-биле кылдынган, янзы-бүрү дыка хөй сорулгаларны чедиишкинниг күүседип шыдаар аргаларлыг.

Бистиң Шериг-Агаар Күштеривис бодунуң дайынчы аргаларын, дээштиг хөделиишкиннерин совет шериглерниң «Неман», «Запад-81» дээр дайынчы өөредилгелериниң, а ол ышкаш Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның шериглериниң каттышкан өөредилгелеринге-даа бүзүрелдии-биле көргүскен.

Совет конструкторлар вертолёт кылырының талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг боол турар. Дайын сөөлүнүң үезиниң иштинде бистиң чурттуң хүртү чалгынныг машиналарының бүдүн-бүдүн бөлүктерин олар тургускан. Оларның дыка хөйү делегейниң ужар чүүл талазы-биел делгелгелеринге алдын медальдар-биле демдеглеткен болгаш бедик үнелелди алгылаан. Вертолёттар чүгле ажыл-агый сорулгаларын күүседип турар эвес, харын армияның болгаш флоттуң дайынчы составында база кирип турар.

ССРЭ-ниң хамааты агаар флоду база-ла шуут чаа пассажирлер лайнерлери, транспорт машиналары-биле, тускай сорулгалыг ужар чүүл-биле (кодээ ажыл-агыйның, санитарияның болгаш өске-даа) хандыртынган. Аэрофлоттуң пассажирлери амгы үениң эң болбаазырангай ИЛ-62, ТУ-154, ЯК-40, ЯК-42 дээн ышкаш, ындыг агаар лайнерлеринге, ИЛ-86 деп аэробуска олуруп алгаш, эптиг болгаш дүрген-даа аян-чоруктарны кылып болур апарганнар. Агаар транспорту совет кижилерниң амыдырал-чурттал-газының чарылбас кезии боол, быжыы-биле кирген.

Михаил МИШУК,
генерал-полковник, инженер, ШАФ-туң Кол командылакчызының оралакчызы. (ПМА).

Кыдыкка Соңгу чүктүң кайы-даа булуңунга вертолёт күзенчиг аалчы.

Индияның күрүне тугун Кызыл шивээниң кырынга үжен беш удаа көдүрүп турар. 685 миллион кижилиг индий улустуң хамаарышпас чоруун чарлаан хүнге холбаштыр байырлалды үжен беш удаа Делиде Кызыл шивээге демдеглеп турар.

Индия шаанда колония турган үеде чуртка чыл бүрүде хөй кижилер аарыглардан, аштан өлүп турган. Амгы үеде индий улус спутниктерни октаргай делгеминче салып, атомнуң чажыдын билип, Антарктиданы болгаш Делегей океанын шинчилеп турар.

Ынчаарга Индия Республика хөй чүүлдер талазы-биле сайзыраңгай хөгжүлделиг күрүнелерден амдызында хожудап турар. Чижээ, чоннуң кижи бүрүзүнге онаалтыр электроэнергияны, каңны ажыглаар талазы-биле сайзыраңгай хөгжүлделиг чурттардан соннап турар. Англи колонизаторларга удур национал-хосталгалыг шимчээшкиннин киржикчизи, Индий национал конгресс партияның сураглыг ажылдакчыларының бирээзи эртемден Н. Г. Ранга мынча деп демдеглээн:

— Хамаарышпас чоруктуң чылдарында бистиң чуртувустуң чедиишкиннери, бурунгаар депшилгези улуг болган. 35 чыл бурунгаар бистиң чуртувус хоозуранган турган. Индияның чонунуң амыдырал деңнели ам бедээн, экономиктиг хөгжүлдениң көргүзүглери улгаткан. Ажыл-агыйны башкарарын планныг ёзу-биле чорудуп, бо талазы-биле Совет Эвилелиниң байлак дуржулгазын ажыглап турар бис. «Беш чыл» деп сөстер Индияның чурттакчы бүрүзүнге эки билдингир апарган. Национал ажыл-агыйны хөгжүдериниң беш чыл планнарын 1951 чылдан бээр Индияда чедиишкинниг күүседип турар. Ээлчеглиг алдыгы беш чыл планының ийиги чылының түңнелдеринге хамаарыштыр премьер-министр Индира Ганди мынча деп демдеглээн: «Кедээ ажыл-агыйның болгаш үлетпүрнүң кол продукциялары-биле бодун хандырар сорулганы чедип алырынче Индия бүзүрелдиг бар чоруур».

Бөмбүрзектиң судалы

Август 15–Индия Республиканың хамаарышпас чоруун чарлаан хүнү

ИНДИЯ: күрүне тугу 35 чыл киискээн

Бо чылды Индияда «күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн чылы» кылдыр чарлаан. Беш чыл планы чедиишкиннии күүсеттинип турарын хамаарышпас чоруктуң байырлалының бүдүүзүнде чазак сонгукчуларга илеткээн. Электроэнергияны, хемүр-дашты, нефтини, каңны, аъш-чем продуктуларын бүдүрер талазы-биле беш чылдың даалгалары чедиишкинниг күүсеттинип турар.

„Чери чок тараачыннарга черни эде хуваап бээр сорулганы чазак салып турар. Ынчалзажок каста, общиналар аразының болгаш шажын-чүдүлгениң чөрүлдээлерни бо чугула сорулганы боттандырарынга моондак болуп турар. Чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планнарын күүседири-биле чергелештир, чоннуң херегледерин хандырарының программазын Индияның чазаа база хүлээп алган. Чуртка социал чаартылгаларны боттандырарынга баазаны ол программа тургузар сорулгалыг. Бижик билбес чорукту узуткаар, халас өөредилгени хандырар талазы-биле планнарны ажылдап кылган.

Индияның хамаарышпас политиказы делегей ареназынга база илергейлеттинип турарын ол чурттуң өңнүктери сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп турар. Индия тайбың дээш, боо-чепсекти эндере бүдүреринге удур идепкейлиг демисежип турар. Индия океанын милитаризастаарынга удур Индия шиитпирлиг демисежип келген болгаш демисежип-даа турар. Премьер-министр И. Ганди чоокта чаа АКШ-ка барып чораан үезинде бо дугайында тодаргай чугаалаан. Индияның ол угланыышкыны делегейниң бүгү улустарының эрге-ажыынга дүгжүп турар.

Барыын чүктүң капиталистиг күрүнелериниң «дузаламчызын» алыры күзенчиг эвес деп Индия санап турар. Совет Эвилели-биле Индияның найыралдыг харылзаалары — янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга харылзааларның чаа хевириниң чаагай үлегери болуп турар.

Бодунуң чуртунуң хамаарышпас чоруунуң 35 чылын индий улус калбаа-биле демдеглевишаан, келир үезинче бүзүрелдиг көрүп турар.

С. ЗИМИН,
ПМА-ның тускай корр.

Япон эжелекчилерден Көрейни хостаандан бээр 37 чыл болганынга

ХОСТАЛГАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Совет информбюронуң 1945 чылдың август 15-те оперативтиг медээзинде мынчаар айыткан: «...Ыраккы Чөөн чүкте совет шериглер японнарның удурланыышкынынга мурнуку хевээр таварышпышаан, шавар халдаашкынны үргүлчүлээн». Ынчалзажок Совет Армияның күчүлүг согуушкуннары дайынның төнчүзүн шиитпирлепкен. Япон император ол-ла хүн Японияның чугаажок дужуп бергениниң дугайында радио дамчыштыр чарлаан. Көрей улус Японияның колониалдыг дарлалындан хосталганының байырлалының хүнү кылдыр август 15-ти чыл бүрүде демдеглеп турар.

Совет информбюронуң августа медээлери бүгү совет улустуң болгаш даштыкы өөн өңнүктериниң улуг кичээнгейин хаара тудуп турган. Совет Армияның күчүлүг далай десантыларын Көрейниң Унгиге, Раджинге, Чхонджинге дүжүрген, бистиң шериглеривис даглыг, ээнимнерлиг берге черлерниң чүс-чүс километр орук чок шырыштарын маадырлыы-биле эртип, япон эжелекчилерге шыңгыы согуушкуннарны таварыштырган. Н. Гастеллонуң маадырлыг чоруун биче лейтенант М. Е. Янко ынчаарда көрей черге катаптаан, тус черлерниң чурттакчылары бистиң дайынчыларывысты чүректиң ханызындан эвилеңи-биле өөрүшкүлүг уткаан, хостакчыларынга өң-баазын чечектерни туттуп, митингилерге олар боттарының хостакчыларынга сагыш-сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп турган.

Совет кижилерниң чижеглээр деннел чок маадырлыг болгаш шыламыкчай чоруунга ханы хүндүткелдиг демдээ, оларның өлүм чок эрес-дидим чорууга сактышкын кылдыр хосталган көрей хоорайларга беш адыр кызыл сылдыстарлыг өндүр-чаагай тураскаалдарны тургускан. Оларның бирээзинге —Көрей Улус-демократтыг Республиканың найысылалы Пхеньян хоорайның төвүнде тураскаалга хүлерден шуткуп куткан бижиктер-биле көрей болгаш орус дылдар кырында мынчаар бижээн сөстер бар: «Япон империалистерниң дарлалындан көрей улусту хостаан болгаш хосталгаже база хамаарышпас чорукче аңаа орукту ажыдып берген улуг Совет Армияга мөңге алдар!».

Көрей Улус-демократтыг Республиканың ажылчы чоннары чаа хосталган сөөлүнде эрткен чылдарда Көрейниң Күш-ажылчы партиязының удуртулгазы-биле социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларны боттандырган, америк империалистерниң болгаш оларның чалчаларының агрессиязын сый шапкаш, ол агрессияның болдурган аар уржуктарын ажып эрткен, төрээн чуртунуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге улуг чедиишкиннерлиг болган. Чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнели бедээн. Бодунуң чуртун социалистиг тургузуушкуннуң оруу-биле бурунгаар бүзүрелдиг аппар чоруур.

КУДР — ам сайзыраңгай үлетпүрлүг болгаш бедик хөгжүлделиг кодээ ажыл-агыйлыг чурт. Республиканың индустриязы амгы үеде энергогенераторларны, станоктарны, электровозтарны, далай болгаш хем судноларын, автомобильдерни, тракторларны, комбайннарны, экскаваторларны безин арбыны-биле бүдүрүп турар. Тараанның чыл бүрүде чыылдазы улусчу эрге-чагырганың чылдарында кевүдээн.

Көрей улустуң төрээн дылын безин хоругдап турган үелер кажан-даа дедир ээлбес кылдыр эрте берген. Бижик билбес чорукту республикада узуткаан, бүгү-ниитиниң 11 чыл хуусаалыг албан өөредилгезин боттандырып турар. Чуртта 170 дээди өөредилге черлери бар, улусчу интеллигенцияның миллион отрядын белеткээн. Республиканың чогуур назылыг бүгү чонунун ортаа кезии өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган.

Көрей Улус-демократтыг Республиканың ажылчы чоннары чаа амыдыралының бүгү үе-чадаларында совет кижилерниң чаагай сеткилдиг дузаламчызын болгаш бүгү талалыг деткимчезин ап келген болгаш ам-даа ап турар. Империалистиг агрессияның түнчелинде үрелген хөй хоорайларны, бүдүрүлге черлерин катап тургускан. Совет Эвилелиниң деткимчези-биле 60 ажыт улуг бүдүрүлге черлерин катап тургускан болгаш чаа бүдүрүлгелерни туткаш, ажыглалга киирген. Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле амгы үеде республиканың металлургиязының тергиини — Ким Чак аттыг заводту, чуртта эң улуг Пукчханның чылыдылга-биле ажылдаар электростанциязын алгыдып, өске-даа хөй бүдүрүлге черлерин тудуп турар.

ССРЭ-ниң болгаш КУДР-ниң аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында 1961 чылдың июль 6-да Москвага ат салдынган керээ бистиң чурттарывыстың аразынга бүгү талалыг харылзааларны калбартырынга, Ыраккы Чөөн чүкке тайбыңны база айыыл чок чорукту хандырарынга чугула рольду ойнап турар.

Төрээн чурттуң тайбың арга-биле катап каттыштырарынче угланган Көрей Улус-демократтыг Республиканың чогумчалыг саналдарын Совет Эвилели чайгылыш чокка деткип турар. Көрейниң Күш-ажылчы партиязының делегациязының баштыңы, ККП ТК-ның Политбюро кежигүнү, КУДР-ниң административтиг чөвүлелиниң премьери Ли Ден Ок СЭКП-ниң XXVI съездизинге байыр чедирип чүве чугаалаан болгаш көрей улуска доктаамал деткимче дээш, ооң чөптүг херээ-биле идепкейлиг ап-сеткил каттыштырылгазы дээш СЭКП-ге болгаш совет улуска чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Империализмниң болгаш реакцияның, милитаризмниң болгаш гегемонизмниң күштери чаварлыышкынны узуткаарын оралдажып, боо-чепсектерни эндере бүдүрүп, бурун эргелиг өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлап киржириниң, оларга боттарының тура-соруун албадаарының политиказын чорудуп турар амгы үеде бистиң чуртувус Азия күрүнелериниң айыыл чок чоруун оларның коллективтиг күжениишкиннери-биле хандырар дугайында, Ыраккы Чөөн чүкке илегежир чоруктуң хемчеглерин ажылдап кылыр болгаш боттандырар дугайында саналдарны киирип турар. Ол инициативаларны амыдыралга боттандыры көрей улустуң эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп, ооң национал чаңгыс эвилелге катап тургузарынга эргежок чугула байдалды хандырган туруп болур ийик.

А. ЖЕБИН.

ИЗРАИЛЬ МООНДАКТАП ТУРАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң сионисчи чагырыкчылары Ливанның найысылалынче немелде күштерни мөөңнеп-вишаан, Барыын Бейрутту араатанзыг ёзу-биле бомбалап, боолавышаан, Ливанда байдалды политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээрин моондактаарын ам-даа үргүлчүлеп турар. Бейрутта удурланыышкак шериглерни аңгылаарын болгаш оортап оларны үндүрерин хайгааараарынга КНО-нуң хайгааракчыларының киржиринге чөпшээрешпезиниң дугайында Израиль чарлаан. Бейруттан палестиннерни көжүрүп үндүрериниң планынга холбаштыр КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар Каттышкан Нациялар Организациязының хайгааралдарын Барыын Бейрутче киирер ужурлуг турган. Палестин дайынчыларны көжүрүп үндүрериниң баштайгы үе-чадазында Бейрутче француз шериглерни киирерinge Израиль база удурланып, француз шериглерниң орнунга америк шериглерни ынаар киирерин оралдажып, Барыын Бейрутту эжелеп алырынга кол рольду америк шериглерниң ойнаарын күзеп турар.

Бо дугайында Израильдиң парламентизинге өлүрүкчү премьер-министр Бегин ындыр арын-нүүр чокка медеглээн. Каттышкан Нациялар Организациязын болгаш Францияны ол шүгүдеп, Израильди «баак көрген» деп, оларны буруудадырын оралдашкан болгаш палестиннерниң айтырыын «күш-биле шиитпирлээр мен» деп кыжанган. КНО-биле болгаш французтар-биле холбашкан айтырыгларны Хабиб таарыштыр шиитпирлептер дээрзинге идегеп турар бис. ынчаарга КНО-нуң төлээлекчилери болгаш французтар бо херекче холун суккайн. аалынга аңаа-ла олурган болза, эки чүве-дир ийин деп, Бегин чулчуруп чугаалаан.

Вашингтоннуң бүгү талалыг деткимчезинге даянмышаан, ындыг дүржок болгаш улуг туралыг медеглелди Израильдиң премьер-министри кылып шыдаар болган. Израильге бүдүн чартык миллиард доллар өртектиг янзы-бүрү боо-чепсекти, оон иштинде «Ф-15» деп хыдыкчы 11 самолёттарны чоокку үеде бээр деп Вашингтоннуң шиитпирлээнин ЮПИ агентствозу дыңнаткан. А Израильдиң өлүрүкчү чагырыкчылары 11 эвес, а 75 ындыг самолёттарны алыр бодап турар. «Ф-15» деп самолёттарны, танкыларны алырынга чагыгны АКШ-тың администрациязынга Израильдиң чазаа чажыды-биле киирген. Ливан найысылалда херээженнерни, кырганнарны, бичии чаштарны массалыы-биле узуткаарынга хөй боо-чепсекти Израиль чарыгдап турар болгаш немелде хөй боо-чепсекти АКШ-тан алырын дилээн.

Америк камгалакчыларынга даянган болгаш бүрүн деткиткен Израиль Ливанны эжелеп алгаш, ол чуртту шажын общиназының принцивин ёзугаар ийи чарарын, АКШ-ка болгаш Израильге ажыктыг чалча чазакты Кэмп-Дэвид сүлчээзин ёзугаар тургузарын планнап турар. Ливанның ындыг «чаа» чазаа америк-израиль негелделер ёзугаар Ливанның дужуп бээрин хандырар сорулгалыг кылдыр Вашингтон болгаш Израиль планнап турар.

Ливанда барыын христиан үзелдиг күштер ол чуртка «күштүг чазакты» тургускан турзун дээш палестиннерниң отрядтарын Ливандан үндүрерин Израиль оралдажып турар-дыр деп, Францияның «Монд» солуну бижээн. Ындыг «күштүг чаа чазак» Израиль-биле «тайбың» керээзин чарып, Кэмп-Дэвид дүгүржүлгазының чорудулгазын катап эгелээрин Израиль күзеп турар.

Кризисти шиитпирлээринге кол рольду Американың Каттышкан Штаттары бодунга хунаап албышаан, Каттышкан Нациялар Организациязын оортан херек кырында чайлаткан чорук Ливанның политиктиг бөлүктеринде оваа айыылзыныышкынны болдуруп турар. Кризисти шиитпирлээриниң америк планы агрессорну бүрүн деткип, ливан болгаш палестин улустарны узуткаар арганы Израильге берип турар.

Ливан найысылалдың мурнуу болгаш барыын талакы районнарын үргүлчү болбалап, ракеталар-биле боолап турар. Бейруттуң Мазраа кудумчузунга улуг өрт кыптыккан. Сабрада, Шатилада, Бурдж аль-Баражнада палестиннерниң лагерьлерин кедергей араатанзыг ёзу-биле бомбалаан. Элээн каш саралдар совет элчин черниң девискээринге, оон мырыңай чанынга чазылган.

Барыын Бейрутту араатанзыг ёзу-биле бомбалаарын Израиль соксатпас болза, Хабиб-биле чугаалажыышкыннарны доп-дораан соксадыр мен деп, Ливанның премьер-министри Ш. Ваззан август 12-де медеглээн. Израильдиң самолёттары 7 шак дургузунда Барыын Бейрутче 48 удаа халдаан сөөлүнде ындыг медегледи премьер-министр кылганын Бейруттуң радиозу дыңнаткан. Араатанзыг ындыг бомбалаашкыннар чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээринге арганы бербейн турар болгаш ооң харыысалгазы Каттышкан Штаттарга онаажыр апаарын Хабибке сагындырган мен деп, Ливанның премьер-министри медеглээн. Барыын Бейруттуң чурттакчыларын узуткап турар Израильди Каттышкан Штаттар чүге деткип турарыл? деп, ол улуг килеңнээшкин-биле айтырыг салган.

Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштериниң отрядтарының агаар камгалалының чепсектери база артиллериязы израиль интервентилерге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны таварыштырып турар. Национал музейниң районунга безин 25 израиль солдаттарны, ийи бронетранспортёрну узуткаан. Ливан найысылалдың камгалакчылары далай өртээлинге израиль шериглерни аткаар кызып үндүрген болгаш оларның дириг күжүнге база техниказынга улуг когаралды таварыштырган. Элээн каш израиль танкыларны болгаш бронетранспортёрларны үрей боолаан, дайзынның артиллерия болгаш миномёттар туруштарын узуткаан.

Ливанче хөй шериглерни, боо-чепсекти киирерин Израиль үргүлчүлеп, оларны чурттуң соңгу болгаш чөөн талакы девискээрлеринде эң-не хөй кылдыр мөөңнеп турар. Бейрутту долгандыр курлавыр үш шериг корпустарын Израильдиң командылалы мөөңнээн. Ол корпустар чадаг-шериг артиллерия болгаш танк кезектеринден тургустунган.

Бекка шынаазының бедиктеринде туруштарын агрессор далаш-биле быжыглап, турарын Ливанның радиозу дыңнаткан.

Ливанның даглыг районнарынга, бедиктеринге израиль шериглерни мөөңнеп турары ливан чөрүлдээзинге «кедергей шыңгыы уржуктарлыг» болуп турар деп, премьер-министр Ш. Ваззан медеглээн. Бекка шынаазынга дайын чорудулгаларының девискээрин калбартырып Израильдиң планнап турарын израиль шериглерниң туруштарын сайгарып турары херечи болган.

БУЯННЫГ АЧЫЗЫ

нирлээринге бүгү республикаларның ажылчы чоннарының ниити күжениишкиннери, оларның материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларының идепкейлиг мобилизастаашкыны херек. Чурттуң бүдүрүкчү күштерин ажыктыг кылдыр таарыштыр сайгара тургузары, ооң чөөн районнарында бойдус байлактарын шиңгээдип алыры, улуг девискээр-бүдүрүлге комплекстерин тудары, Аъш-чем программазын боттандырары — бо бүгү чурттуң хамаатыларының национал аразынга харылзааларга гуманистиг принциптерни быжыглаарынга база дузалаар.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң национал политиказының идепкейлиг гуманизми бүгү улустарның культура талазынга боттуг деп эргени чедип алырынга-даа база көскүзү-биле илереп турар. Ону чурттуң улустарының ниити билииниң деңнелиниң бедээни тодазы-биле көргүзүп турар.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгениң баазазынга бүгү националдарның студентилериниң, интеллигенция кадрларының саны дүргени-биле өзүп турар, олар боттарының чонунуң культуразын база ниити совет культураны хөгжүдеринге улуг салыышкынын киирип турарлар.

Национал культураларның бот-боттарынга салдар чедирип, бот-боттарын байытчып турары совет кижилерниң бүгү талалыг сайзыраарынга чугула рольду ойнап турар. Культураның бүгү-ле адырларынга үнелиг чүүлдерни калбаа-биле солужар чорук эки, чараш чүүлдерге ынакшылды интернационалчыдып, националдар аразынга ажыктыг чоокшулажыышкынны болдуруп турар.

Культураның чедиишкиннерин калбак массаларның шиңгээдип ап турары, социал болгаш национал ылгал чокка кижи бүрүзүнүң эртем-билиг чедип алыры—бистиң ниитилеливистиң гуманизминиң чайынначак илергейлээшкини-дир. Бистиң чуртувустуң бүгү улустарының төлээлекчилериниң угаан-бодалдың чаа үнелиг чүүлдерин тургузарынга киржип турары амыдыралдың социалистиг овур-хевириниң гуманизмин тодазы-биле көргүзүп турар.

Националдар аразынга харылзажырының дылы болур орус дыл совет кижилерниң угаан-бодал талазы-биле байытчырынга канчаар-даа аажок улуг рольду ойнап турар. Чурттуң бүгү улустарының аразынга угаан-бодал культуразының чедиишкиннерин солчурунуң чугула чепсээ ол болуп турар.

Социалистиг ниитилелге чогум-на кижи шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп турар. Марксизмниң үндезилекчилериниң өттүр көргени-биле алырга, аңгыларның антагонизминиң чидери-биле кады нацияларның антогонизми база чидер дээнин боттуг социализм бүгү делегейге бүзүрелдии-биле көргүскен. Пролетаржы, социалистиг интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинген националдар аразында харылзааларның ёзулуг гуманизмин чаа тургузуг херек кырынга көргүскен. Социализм деп адаар амыдыралчы чаа ёзу-чурумнуң гуманистиг ужур-дузазы чогум-на ында.

Ю. БРОМЛЕЙ,
академик.

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Совет Эвилелиниң инициативазын ёзугаар Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралын дүргени-биле чыылдырган. Ливанда, ылангыя Бейруттуң районунда бүгү дайын чорудулгаларын соксадырын израиль агрессорлардан Айыыл чок чорук Чөвүлели негээн.

Ливанда дайын чорудулгаларының үргүлчүлеп турары-биле холбаштыр ханы сагыш човаашкынны болгаш сеткил дүвүрээшкинни кайа-даа каттышпас чурттарның саналдаазы резолюция төлевилелинде илергейлээн. Ливанның хоорайларының болгаш суурларының хамааты чурттакчыларының эргежок чугула негелделерин, херегледерин дүрген хандырар төлээде, бүгү кызыгаарлаашкыннарны доп-дораан соксадырын Айыыл чок чорук Чөвүлели Израильден база негээн.

КНО-нуң хайгааракчыларын Бейрутче киирерин, оларның дээштиг ажылдаарын база айыыл чок чоруун хандырарынче угланган күжениишкиннерге моондак кылбазын Израильден шыңгыы негээнин документиде айыткан.

Резолюцияга дүүштүр КНО-нуң Чиңгине секретары ол шиитпирниң күүселдезиниң дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелинге чоокку үеде илеткээн турар. Эргежок чугула болган таварылгада Ливанда байдалды чугаалажып көөрү-биле Чөвүлелдиң хуралын база катап чыылдырар. Резолюцияны бир үн-биле хүлээп алган. Америк делегат бо удаада резолюция дээш бадылаар ужурга таварышкан. Резолюция төлевилелин утка-шынар чок болдурарын ол эгезинде оралдашкан, ынчалзажок Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннериниң хөй нуруузунуң тура-соруунга чагыртыр ужурга таварышкан.

Израильдиң агрессиязын, ооң эжелекчи шериглериниң ылангыя Бейрутта ханныг үүлгедиглерин Ирландияның, Угандаңың, Англияның, Францияның болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилери буруу шаапкан.

В. ВАСИЛЕЦ.

ЭМНЕЛГЕ ТӨПТЕРИН АЖЫТКАН

РАНГУН. (СЭТА). Барманың национал областарынга бо сан-хөө чылында амгы үениң болбаазын дериг-херекселдери-биле дериттинген он бир эмнелге төптерин ажыткан. Национал эвээш кезектерниң чурттап турар районнарынга медицина хандырылгазын экижидериниң программазын чазак чери чедиишкинниг боттандырып турар. Хоорайларда болгаш дыка хөй суурларда 1,5 ажыг эмчилер болгаш фельдшерлерлиг доктаамал медицина пункттарын тургускан. Изиг орапга халдавырлыг аарыгларның нептерээрин болдурбас сорулга-биле чонну сыкыртыр ажыл сөөлгү чылдарда калбарган.

КИЖИЛЕРНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

ВЕНА. (СЭТА-ның корр). КНО-нуң космос делгемин тайбың сорулгаларга шинчилеп, ажыглаар талазы-биле ында боол турар ийиги конференциязында чеде берген сес социалистиг чурттарның космонавтылары австри болгаш даштыкы журналистерге парлалга конференциязын кады кылганнар. Аңаа совет космонавтылар В. Джанибеков, А. Иванченков, В. Ремек (ЧССР), М. Гермашевский (Польша), З. Йен (ГДР), Г. Иванов (Болгария), Б. Фаркаш (ВУР), Ж. Гуррагча (МАР), А. Тамайо Мендес (Куба) олар киришкеннер.

ССРЭ-ниң кадык камгалал министерствозунуң медицина-биология айтырыгларының институдунуң директору академик О. Г. Газенко парлалга конференциязын ажыткаш, Совет Эвилелинде черниң баштайгы кылымал спутник-элеринчизин салып үндүргени-биле эгелээн космонавтиканың төөгүзүнүң дугайын чугаалаан. Оон бээр чер чоогунуң делгемнеринче муң-муң космос аппараттарын салып үндүрген, чүс ажыг кижи космосче ужудуушкунну кылганнар деп, ол чугаалаан. Космоска ужудуушкуннар эртем талазы-биле чүгле хөй чүүлдерни берген эвес, харын база бистер шуптувус —чаңгыс-ла чер деп бөмбүрзектиң төлдери бис дээрзин улам ханы билиндирген.

Л. ВОЛНУХИН,
А. ГРИГОРЬЕВ.

Янзы-бүрү медээлер

ЫРЛЫГ-ХӨГЛҮГ ААЛЧЫЛАР

«Чедер» курортунга үшкү сезонга дыштанып турган мен. Эмнетпишаан, дыштанырга магалыг-дыр. Аңаа хостуг шагывыста кино, концерттерни-даа көрүп турдувус.

Моолдуң Завхан аймаандан цирк артистери Тывада келгенин баш бурунгаар дыңнаан бис, оларның оюн-көргүзүглерин «Чедер» курортка дыштанганнар четтикпейн манап турган. Шынап-ла олар аваангыр-кашпагай оюннарын көргүскеш барганнар. Тус-тус номерлерин сонуурган, магадаан чугаалар ооң соонда-даа дыңналып турду.

Кызылдың Күрүне филармониязының артистери, композитор Р. Д. Кенденбиль база аалдап келгеш, солун концертти көргүскеннер. Композиторнуң ырларын хоочун артистер Х. Конгар биле Е. Кенденбиль олар дыштаныкчыларга ырлап бараан болганнар. Оон ыңай ыраажылар Т. Өшкү-Саарның, М. Мерген-Херелдиң, Б. Кенештиң-даа хоюг чараш үннерин магадап, оларның моол, тыва, орус, казах дылдарга ырлаан ырларын таалап дыңнаан бис.

«Чедер» курортунга үшкү сезонда музыкалыг, ырлыг-хөглүг аалчылар хөй болган. А оон өске-даа солун оюннар, спортчу маргылдаалар, тематиктиг кежээлер болуп турган болгаш, курортка дыштанганнарның сеткили өөрээн.

К. САМБУУ.
Ак-Довурак хоорай.

СЕПТЕЛГЕ АДАКТАЛГАН

Бажың-Алаак суурнуң Культура бажыңының (директору М. Намный) чайгы септелгезинче совхоз дирекциязы, партком болгаш көдээ Советтиң күүскому чогуур кичээнгейни угландырган.

Септелге ажылдарынче Т. Монгушка удурткан тудугжулар звенозу июнь эгезинде киргеш, шалыпкын ажылдаан. Культура одааның өрээлдериниң соңга, хаалгаларын болгаш шалазын бүрүн дозулаан, ханаларын чугайлаан.

Ооң даштыкы чаагайжыдылга ажылдарын база багай эвес чоруткан. Штакетник, херимнерни септээш, 30 дөс чадаң болгаш өске-даа үнүштерни олурткан.

Амгы үеде ооң электри шугумун, сцена көжегелерин чаартып, кино көргүзер экранны солуур ажылдар арткан. Оон аңгыда одалга системазының суг сордурар насостарын солууру негеттинип турар.

«Чайын шанаан, кыжын терген септе» дижир болгай. Ам ажылчыннар арткан үүрмек ажылдарны шыйарлыг кылып доозар дээш шалыпкын ажылдап турарлар.

А. МОНГУШ.

ИЙИ КӨВҮРҮГ

Шуйнуң кадыкшылга школазы Бай-Тайга районнуң ырак дээп черлеринге санадып турар. Ынчангаш ук школага чедип алыры кончуг берге, орук-чирик багайындан белен-селен машина-балгат четпес.

Ындыг-даа болза бо айтырыг сөөлгү үеде хирешаа-биле шиитпирлеттинген, чүге дээрге кадыкшылга школазының коллективиниң күжү-биле Кара-Шуй дээр хемчигеште улуг, биче ийи көвүрүгнү кылган, чал-оруктарга сай төп, бедидип база дескилээн.

Бо ажылды школа директору, Шуй көдээ Совединиң депутады С. Н. Комбу ийи-ле хонук иштинде шалыпкын организастап эрттирген. Көвүрүглер тудуунга школа ажылчыннарындан Хомушку Түмен-оол, Төмүр Түреш, Салчак Шыдыраа, бухгалтер Бүржен-оол Хомушку болгаш өскелер-даа идепкейлиг ажылдааннар.

Амгы хүннерде ол көвүрүглер-биле чүгле школаның чурттакчы чону эвес, а «Мурнакчы» совхозтуң база районнуң өске-даа организацияларының чорук-херектиг кижилери олап кежип, аргыжып турарлар. Харын-даа районда ук кежигни Ийи-Көвүрүг деп адай бергени-даа ону туткан кижилерниң сагыш-сеткилинге кончуг өөрүнчүг.

Б. БУДҮП.

Кижилер болгаш чылдар

БАШКЫМ ДУГАЙЫНДА СӨС

Ам ол—Владимир Михайлович Наделяев—ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырында ажылдап турар. Ында төөгү, филология болгаш философия институдунда ЛЭФИ деп адаар, фонетиктиг шинчилелдер чорудар экспериментальдыг лабораторияның эргелекчизи, Сибирь улустарының дылдарының кескү шинчээчизи, моол дылдар талазы-биле улуг специалист, Тыва АССР-ниң эртеминиң алдарлыг ажылдакчызы. Ол бедик сынныг, узбек дооржак бөрт кеткен кижинин чанынга аспирантылар үргүлчү турар, ол-бо черлерден келгилээн эртемденнер ооң консультациязын алган турар.

В. М. Наделяев Сибирьниң, Соңгу чүктүң болгаш чоок-кавызының дылдарын, ылангыя оларның фонетиказын шинчилээринге улуг салыышкынны киирген. Шылгарангай совет эртемден академик Л. В. Щербаның өөредиинге даянып, ону ханыладып, тодаргай дылдарны өөрениринге ажыглап турар. Ол—хөй теоретиктиг ажылдарның автору, полиглот—немец, француз, моол, якут, тыва болгаш өске-даа дылдарны билир. В. М. Наделяев Сибирьниң, Соңгу чүктүң, Ортаа Азияның, Моолдуң дылдарын шинчилээр кадрларны белеткээринге шылгарангай рольдуг болган, улуг теоретик кижи.

Владимир Михайлович ам 70 харлап турар, эртем-педагогика ажылының 53 чыл оюу. Төрээн хүнүнер-биле, эргим башкывыс! Кадык-шыырак болунар, совет эртемге ажыктыг кылдыр хөй-хөй чылдарда чурттанар! В. М. Наделяев Чита областа төрүттүнген. 17 харлыында-ла башкылап эгелээн, 5 чыл иштинде Таймырга долган школага ажылдап турар үезинде якут дылды шиңгээдип алган. 1939 чылда ону Ленинградтың күрүне университединче өөредип чоруткан болгаш 1944 чылда ЛКУ-нуң филология факультединиң түрк-моол салбырын дооскан, ооң соонда ол-ла университеттиң чөөн чүк факультединиң аспирантуразын дооскан болгаш анаа моол дылдар башкызы боол арткан. 15 чыл иштинде башкылаан, ол-да үеде түрк дылдарны ханы өөренип келген. 1958 чылда В. М. Наделяевти ССРЭ-ниң ЭА-ның Дыл эртеминиң институдунуң алтай дылдар секторунга чалап эккелген болгаш аңаа хөй ажылды ол бүдүрген, ылангыя 1969 чылда парлаттынып үнген «Эртеги түрк словарьны» тургузарынга болгаш редакторлаарынга шуут кирипкен. В. М. Наделяевтиң эртем талазы-биле үзел-бодалдарының боттанырынга академиктер В. В. Радлов, С. А. Козин, И. И. Мещанинов, Л. В. Щербаның база шылгарангай түрколог, ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент-кежигүнү профессор С. Е. Маловтуң ажылдары онза ужур-дузалыг болган деп чугаалап болур.

1966 чылда В. М. Наделяев ССРЭ-ниң ЭА-ның Сибирь салбырында төөгү, филология болгаш философия институдунче чалаткаш, амдыгаа чедир ында ажылдап турар. Сибирьниң болгаш ооң чоок-кавызының дылдарын экспериментальдыг фонетиканың аргазы-биле шинчилээр школа (угланыышкын) В. М. Наделяевтиң идей-теоретиктиг организакчы удуртулгазы-биле ону долгандыр тыптып келген. Экспериментальдыг фонетиканың аргазы-биле якут, бурят, алтай, тыва болгаш өске-даа дылдарның үнериниң артикуляция болгаш акустиктиг шынарларын база ритмомелодиказын шиңгээдип шинчилээринге тураскааткан хөй санныг монографияларны чыындыларны адап болур. Оларны В. М. Наделяевтиң удуртулгазы-биле тургускан. Бурят И. Д. Бураев, калмык П. Ц. Биткеев, моол Ж. Цолоо, якут И. Е. Алексеев, хакас К. Н. Бурнакова, алтай М. Ч. Чумакаева болгаш өске-даа эртемденнер В. М. Наделяевтиң удуртулгазы-биле кедилиг ажылдарны тургускан. Хөй национал эртемденнерни ол кижизиткен, оларны каттыштырып, найыралдаштырып турар бир өзек боол чоруур.

В. М. Наделяевтиң эртем-педагогиктиг ажыл-чорудулгазында онзагай черни тыва дыл эртеми ээлеп турар.

1947-1957 чылдарда Ленинградтың күрүне университединиң чөөн чүк факультединге ниитилел болгаш дыл эртемнериниң тыва специалистерин белеткеп үндүрген. Дээди эртемниг төөгүчүлерни, филологтарны Тывага белеткеп бергени ол. Тыва бөлүктериниң үзүктел чок удуртукчузу В. М. Наделяев турган. Ол чүгле башкылаар эвес, харын билимчелиг удуртукчу, кижизидикчи, сагыш човангыр сурталчы боор турган.

В. М. Наделяев тыва дылды эң-не баштай дээди өөредилге черинге башкылап эгелээн кижи болур. Ол университетке тыва дыл эртемин башкылаарының программазын чогаадып тургускан, «Амгы тыва дыл» деп системажыткан курсту тыва бөлүктериниң студентилеринге номчуп турган. Ооң ынай «Түркология киирилде» деп курсту ажылдап кылгаш, студентилерге өөреткен, тыва дылдың синтаксизиниң дугайында тускай семинарны база эрттиргилээн. Университетке тыва студентилерниң эртем конференциязын чылдың-на В. М. Наделяев организастап эрттирип турган. Орта академик И. И. Мещанинов болгаш Л. Р. Зиндер безин киржип тургулаан. В. М. Наделяевтиң саналы-биле тыва студентилерге С. Е. Малов «Эртеги түрк бижик тураскаалдары» деп курсту, Б. Я. Пропп «Хуулгаазын тоолдарның үндезиннери» деп курсту номчаан.

Студентилерни бүгү талалыг кижизидериниче ол улуг кичээнгейни салып турган. В. М. Наделяев студентилерин эдертип алгаш, фабрикаларга, театрларга, музейлерге баар турган, телевидение чаа-ла делгерен эгелеп турда бисте Ленинградтың телетөвүн барып көргүскен. Ол үеден бээр-ле В. М. Наделяевтиң амыдыралы Тыва-биле холбашкан. Ооң бээр-ле тыва дыл эртеминиң хөгжүлдези В. М. Наделяевтиң ады-биле чарылбас холбашкан.

Тыва дылдың практиктиг болгаш теоретиктиг айтырыгларын шиитпирлээринге ол дорт киржип келген: тыва дыл талазы-биле элээн хөй кандидат болгаш доктор диссертацияларының удуртукчузу болгаш консультантызы ол. Амгы үеде К. Бичелдей, С. Сегленмей тыва фонетика талазы-биле кандидат диссертацияларын В. М. Наделяевтиң удуртулгазы-биле бижип турар. Ол Тывага каш удаа кээп, эртем-теоретиктиг конференцияларга киржип, үнелиг санал-оналын берип келген.

В. М. Наделяевтиң өөреникчилери филология эртемнериниң кандидады З. Б. Чадамба, Е. Б. Салзынмаа, төөгү эртемнериниң кандидады М. Б. Кенин-Лопсан болгаш өскелер-даа үре-түңнелдиг ажылдап турар. В. М. Наделяев тофаларның дылын улуг сонуургал-биле шинчилеп келген. Ол тофаларның арзынга каш удаа барып, хайгааралдарны болгаш шинчилелдерни кылган.

Түркологтарның бүгү-эвилел болгаш регионалдыг конференцияларынга чугаалаан чүүлдерин, илеткелдерин дыл эртемденнери ханы кичээнгей-биле дыңнаар, В. М. Наделяев Сибирьниң дээди өөредилге черлеринге тускай курстарны база номчуулаан. Моол эртемденнерниң чалаанын ёзугаар ол Улан-Баторга чаңгыс эвес удаа эртем командировказынга чораан.

Тываларның, моолдарның болгаш өске-даа чамдык улустарның дылдарының база тывылган угунуң дугайында оригиналдыг бодалдар база В. М. Наделяевтен үнген. Чижээлээрге, тыва дылда кыска, узун, өк-биле адаар ажык үннерниң аңгы-аңгы фонемалар боор турарын ол бадыткап көргүскен, ажык эвес үннерниң күштүг, кошкак, мырыңай кошкак деп классификациязын ол тургускан. В. М. Наделяев — хөй талалыг эртемден. Ол дугайын парлаттынмаан азы янзы-бүрү номнарда киргилээн ажылдарының аттары безин айтып турар: «Долган дылдың грамматиказы» (1934), «Кидань бижикти үжүглээриниң дугайында баштайгы дыңнадыг» (1964), «Тофаларның дылының үн системазының онзагай чүүлдери» (1969), «Коч-Агачтың эртеги түрк бижии» (1973), «Амгы моол дыл. 1 кезээ. Фонетика болгаш грамматика» (1955) база оон-даа ынай.

Башкымның дугайында бо кыска чүүлдү профессор Е. И. Убрятованың сөстери-биле доозуп каар деп бодай-дыр мен: «Сибирьниң 23 дылдарының болгаш диалектилериниң үн системаларын шинчилээниниң түңнелдерин үндүргени В. М. Наделяевке артикуляцияның баазазы төөгүге дөс болур деп өөредигни тургузар, артикуляцияның баазаларының типологиялыг классификациязын тургузарынче кирер арганы берген, ол — төөгү болгаш археология шинчилелдери-биле кады хөй-хөй чугула этногенестиг болуушкуннарны тодарадырынга дөгүм болур». Үннерни адаарының чаңчылдары аажок быжыг болгаш чонуң тывылган угун, төөгүзүн өөрениринге бир үндезин ол болур.

В. М. Наделяев бодунуң чеден харлаанын чогаадыкчы ажыл-ижиниң бедиинде уткуп, ужуражып турар. Ооң ханы болгаш нарын бодалыышкыннарының чаагай түңнелдерин моон соңгаар-даа хөй-хөйү-биле көрүп өөрепир бис.

Ш. САТ,
дыл эртемнериниң доктору, профессор.

Чурттуң спортчу амыдыралындан

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

● Бо чылын кадык камгалалынга, күш-культурага болгаш спортка чарыгдаары-биле 15,4 миллиард рубльди көрген, ол дээрге эрткен чылдыындан 0,6 миллиард рубль хөй. Оон аңгыда профэвилелдер чыл санында 6 миллиард рубльди база аңаа үндүрүп турар.

● Чурттуң бүдүрүлгелеринде, албан болгаш өөредилге черлеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда күш-культураның 237,6 муң коллективтери, спорт болгаш спорт-техниктиг 7 муң ажыг клубтар ажылдап турар. Оларда 83,2 миллион кижи хаара туттунган. Оларның аразында 22,5 миллион кижи разрядтыг спортчулар, 60 муң ажыы — спорт мастерлери болгаш делегей клазының спорт мастерлери.

Ниити күш-дамыр белеткелинде киржип турарларның саны 12,5 миллион, кадыкшылга бөлүктеринде 2,3 миллион, туризмде —9,2 миллион, балык тударында —беш миллион ажыг кижи четкен.

● 192 муң бүдүрүлгениң күш-ажыл хүнүнүң чурумунда бүдүрүлге гимнастиказы кирген. Ында 32,4 миллион кижи хаара туттунган.

● Амгы үеде бистиң чуртувуста спорттуң янзы-бүрү тудугларының саны 1,2 миллион четкен, 3,6 муң стадион бар, 75,2 муң залдар, ийи муң хире эштир бассейннер, 450 муң ажыг ойнаар шөлчүгештер, 106 муң футбол шөлдери, кара адар 32 муң тирлер, чиик атлетиканың 6,6 муң ареналары, аңчыларның болгаш балыкчыларның 6 муң бажыңнары, спорт-кадыкшылганың 4,6 муң лагерьлери бар.

● 1981 чылда 28,9 миллион кижи ГТО-нуң херек демдээниң эдилекчилери болганнар, оларның 4,4 миллиону «Алдын демдекти» чаалап алганнар.

● Күш-культураның болгаш спорттуң кадрларын 220 дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде белеткеп турар, оларның иштинде 20 институттар (оларның филиалдары) болгаш 25 техникумнар, университеттерниң болгаш педагогика институттарының 100 ажыг факультеттери база салбырлары бар.

Күш-культура шимчээшкининде штаттыг 328 муң ажылдакчы хаара туттунган. 15,7 миллион тренерлер, инструкторлар болгаш судьялар хөй-ниитичи эгелээшкин-биле ажылдап турарлар.

● Чуртта спорттуң 70 ажыг хевирлери ажылдап турар. Оларның эң сурагдыы —чиик атлетика, волейбол, хаак спорту, футбол, баскетбол, шыдыраа...

● ВЛКСМ ТК-ның шаңналдары дээш маргылдааларга 30 миллион хире школачылар чыл санында киржип турар. «Алдын шайба», «Хөм бөмбүк», «Аргылыг бөмбүк» деп хоккей болгаш футбол маргылдааларынга 7,5 миллион өөреникчи киржип турар, «Идегелдиң старттарынче» 18 миллион чаштар кээп турар.

● 1952 чылдан эгелеп Олимпий оюннарынга 2,5 миллион совет спортчу киржип келген. Олар 1918 олимпий медальдарын (401 алдын, 326 мөңгүн, 291 хүлер медальдарны) чаалап алганнар. Совет атлеттерден 669 кижи Олимпий чемпиону аттарга төлептиг болган.

1949 чылдан бээр совет спортчулар делегей чемпионаттарынга ийи муң ажыг катап, Европа чемпионаттарынга үш муң катап тиилекчи болганнар.

(СЭТА).

КАЙГАМЧЫК-ТЫР

Чөөкта чаа Бүрен-Хем суурнуң Культура бажыңынга көрүкчүлер шыгырт долу олурупкан. Олуттар чедишпезинден ханалар кыдыында чыпшыр тургулапканнар-даа бар. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, цирк Күжүгет Хензиг-оолдуң удурткан «Тываның чалыы назыны» деп цирк бөлүү Каа-Хем районга аалдап келгени ол.

Тываның уран чүүл училищезиниң доозукчулары — цирк бөлүү Свердловск хоорайга тускай белеткелди эрттиргеш, төрээн Тывазында оюн-тоглаазын көргүзүп эгелээн. Номер бүрүзүн көрүп органи, ёзулугла «Тываның чалыы назыны» дээни кончуг-ла шын-дыр деп кижи бодай бээр. Хып дээн аныяк артистер ойнап турда, кайгамчык-тыр! Ылаңгыя чаптанчыг, каттырынчыг бичии клоун—Байлак эки-ле ойнады.

Оларның кандыг-даа номерлерни күүседип турары чедимчелиг, аваангыр, дидим, кызымак. Бөлүк чаа-ла бодунуң уран талантызын чоңга бараалгадып эгелээн болганда, моон соңгаар улуг-улуг чедиишкиннерни чедип алыры көргүзүг бүрүзүнден, артистерниң тура-соруундан илдең-дир. Бөлүктү белеткээрде уран чүүл училищезиниң башкыларының база хоочун цирк Күжүгет Хензиг-оолдуң болгаш өске-даа удуртукчуларның үлүг-хуузу улуг болганы чугаажок.

Чамдык аныяк артистерниң аттарын адаар бодаан мен: Алексей Коңгар, Василий Саая, Галина Күжүгет, Валерий Козлов, Артур Салчак болгаш өскелер-даа боттарының номерлерин эки күүседиптилер. «Тываның чалыы назынынга» чогаадыкчы ажыл-иштиң күзээлиңер!

С. САРЫГ.

ТӨРЭЭН ХЕМИМ

Ынак хемим —Баян-Колум сенден үнүп,
Ырак чоруп, байырлажып аъттанчык мен.
Сантырымга оруун ак чор, оглум, дээнзиг
Чалдыг эоиин сайын суйбап, чалгып чыттың.
Төрүттүнген булуңум сээ ынакшылым
Төнчү билбес агымың дег соксаш кынмас.
Каяа-даа бол чораанымда сеткил-чүрээм
Харамдыгып сени бодап ийлеп, сактыр.
Унундува эң-не баштай атпаңгырлап
Углай базым кылган хүнүм уттур мен бе?
Сула бадып, чара аккан адырларың
Чугаа эрээн шулураажы меңээ эргим.
Авам мени чедип алгаш, бир-ле эртен
Арыг сууңга арным шалтап, караам чоткаш,
Ада-чурттуң эгези боор хемиң бо деп,
Айтып берип, чагыг-сөзүн аңаа берген.
Чашкы шаамның дөскел билбес хөглүг өйү
Чаңгыс-даа хүн, бырлаңың дег, сенден калбаан.
Кем чок башкы ынакшылым болчаан база
Кежээликтей саарыың дыңнап манажык мен.
Үүле-херээм бүдүргештиң чанып кээр мен,
Үрде манаан төрээн хемим өөрээн дег.
Элдериңден чалгыгларың ажыр шывап,
Эрге-чассыг төлүң мени уткуп аар сен.

М. ДУЮНГАР.

ТАЙЫП УЖАР, ДАЯНЫП ТУРАР

Чөөкта чаа телевизорга «Уялар» деп кино көргеш, бир чоок эжимниң дугайын сактып келдим. Ол 45 харлыг. Ат, фамилиязын-даа маңаа тодаргайлавас бодадым.

Эжим шериг чоруурунуң бетинде, өгленип алган. Оон шериг албанындан халашкаш келирге, «кадайы» өске кижи-биле салым-чолун кадып, чурттай берген болган.

Үр-даа болбаанда эжим өске кижи-биле өгленип алды. Бажыңынга келирин база чалаан. Чурттаан эжи чазык, үнген-кирген чонунга ээлдек эвилең кижи болду. Эжимниң аас-кежиктиг, найыралдыг чурттаарын күзээш, хөөрешкеш чоруткан мен. Оон бээр элээн чылдар эрткен.

Демги эжимни көөрүмге-ле эзирик чоруур апарган. Бодум арагалааш, аас-кежиктиг амыдыралдан тайып чораан болгаш, ооң хоралыының дугайын эжимге каш-даа сагындырган мен. Ынчалзажок ол мээң сүмемни херекке албаан хирелиг, арагалаары кедерээн. Элээн болганда дыңнаарымга, ол 22 чыл ажылдаан организациязындан үндүртүпкен, районнар кезип, турум ажылдаан, чурттаан чери-даа чок, арагалап чоруп турар болду.

Ооң 12 харлыг уруунга хоорайга ужураштым: Уруг мендилешкеш: «Силер бистиңинге чүге келбестей бердиңер, акый?— дээш.—Ачамны көрдүңер бе, кайда чоруур кижи боор. Ачам меңээ дыка ынак кижи. Аңаа ужурашсыңарза, дүрген чедип кел деп тур деп дамчыдыңар»— дээш, ол муңгаргай чорупту.

А. ОНДАР.
Кызыл район.

Агаар

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 20—25, чамдык райоппарга 5—10 градус чылыыр.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас.

Агаар хүндүс 21—23 градус чылыыр.

Ак халаттыг кижилер

Зинаида Мааевна Кыргыс Красноярскиниң медицина институдун 1977 чылда дооскаш, республиканың Кадык камгалал министерствозунуң чоруткаы-биле Кызыл районнуң эмнелгезинге терапевт эмчилей берген. Ол үеден бээр ажылынга кызымак диртип, чурттакчыларның хүндүткелин чаалап алган. Хүндүткелдиг эмчи онаашкан ижинге мурнакчы болурундан аңгыда, хөй-ниити ажылдарының идепкейжизи. Ында эмнелге ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы.

ЧУРУКТА: Кызыл районнуң эмнелгезинде эмчи-терапевт З. М. Кыргыс (солагай талазында).

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ТВ

АВГУСТ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже, чыскаалып үн». 8.55—«Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». (Индия). 9.25 — «Ак хаялар чанында хоорай» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 9.40— «Оттурукчу». 10.10 —«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.10 — «Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.55 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.25 — «Көдээниң шагы». 13.25 — «Ындыкы станцияга дүжер мен» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 14.00— «Музыкалыг киоск». 14.30 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 15.30 — И. Шток.—«Нойнуң салдадыышкыны». Күрүнениң Төп ойнаарактарның үлегерлиг театрының ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле тургускан фильм-шиизи. 16.45—Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

16.55 —Мал чеминиң белеткели— бүгү улустуң хереэ». Мал чеминиң белеткелиниң республика субботнигиниң дугайында тускай үндүрүлге.

МОСКВАДАН

17.10 — «Документалдыг экран». Кинокапсырылгазы. «Авам рама чуп турган», «Маргылдаа башкарыкчызы», «Стасис Красаускас: дыңналдыр боданыышкын». 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45— Бөгүн — ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү. ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Шериг-Агаар Күштериниң кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, ужар чүүлдүң кол маршалы П. С. Кутаховтуң чугаазы. 19.00—ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Күштериниң хүнүнге тураскааткан концерт. 19.40 — «Бичии уруглуг квартира дужаалтынып турар». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— Футбол дугайында дончулал. 22.05—23.20— «Шөлдер сылдызы». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. РСФСР-ниң улустуң артизи А. Покровский Н. Рубцовтуң шүлүктерин номчуур болгаш улустуң ырыларын күүседир. Ооң соонда— телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң Хүнүнге уткуштур документалдыг фильмнер программазы: «Бирги ээлчегде вертолёттар», «Арыг-делгем шөлдер кыры-биле». 14.50 — Уругларга фильм: «Трубачёвтуң отряды тулчуп тур». 16.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 17.20 — «Талант». Хөй серилиг уран-чечен телефильм. 3-кү серия — «Бичии шыйыкчы». 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң дончу памдарывыс». 37-ги фильм —«1953-кү чыл». 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Циркте хаван оглу». 20.15 — «Ыры интервью ап тур». Горькийден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Ачамны канчап эдип алырыл?». Уран-чечен телефильм.

АВГУСТ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 9.55—«Мартин 8». Уран-чечен телефильм. (ГДР). 11.25 — Телемедээлер. 11.30— 15.45 — Чапсар. 15.45 — «Билир болгаш кылып бил». Школачыларга эртем-тайылбырлыг программа. 16.30 — «Театр болгаш көрүкчү». 17.30—Авам школазы. 18.00 — Партияның планнары — улустуң планнары. Гомельдиң комбайннары.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45— Тушинога ужар чүүлдүң болгаш спорттуң байырлалы. 19.45 — «Опера-биле ужуражыышкын». Дж. Верди — «Травиата». Ленинградтың С. М. Киров аттыг күрүнениң үлегерлиг опера болгаш балет театрының шиизи. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —22.55 — Ленинградтың С. М. Киров аттыг күрүнениң үлегерлиг опера болгаш балет театрының «Травиата» деп шиизиниң уланчызы. Ооң соонда —Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Бир катап чайын». 13.05— «Эртем амыдыралы». 13.35 — Орус чугаа. 14.05—«Чеди деңнерде». Документалдыг телефильм. 14.35 — «Дүвүрээшкин». Мультфильм. 14.50 — «Электрижидилге — үелерниң харылзаазы». Документалдыг телефильм. 15.20 — «Тоолда ыышкаш, тайбың». Концерт-фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Сула — тундраның хеми». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм: «Зум-Зум». Ойнаарактар фильми. 19.00 — «Азия товү». Информация - публицистиг фильм. 19.30 — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи В. Норбунуң концерти.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Фиктиң солун ужуралдары». 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Поварлар конкурска чедип келген». Уран-чечен телефильм. 22.45— «Космос. Шиитпирлеттинмээн айтырыглар. Келир үелер. Күзел-бодалдар...» Эртем-тайылбырлыг фильм. 23.15—Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Тбилиси)— «Динамо» (Москва).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Бо чылдың август 21 болгаш 30-нуң хүннеринде эртенгиниң 10 шактан эгелеп Кызылдың үлетпүр бараанның садыы школачыларга эргежок чугула бараан аймаан № 5 «Детский мир» магазиниңиң чанынга садар.

Аңаа келиринерни чаладывыс.

КИНО

АВГУСТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурган» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино чыындызы» 10.00, «Истелгеден илерээн» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, «Даңгырактар болгаш аазаашкыннар» 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол ындыг музыка» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чүс өөрүшкү азы улуг ажыдыышкыннар ному» 15.30, «Бот чорда оглу» 17.00, 19.40 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Алёша Птицын чаңчылга өөренип тур» 12.00; «Калчаалыг акшалар» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

АВГУСТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Халашкан өшкүнүң барабанщиги» (кинокомедия) 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» 10.00, 11.40, 13.10 «Силерниң дүжүңерге-даа кирбээн боор» 15.00, 16.50, «Ийиги кадайы» 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Санаторийже командировка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Мындыг кайгамчык музыка» 15.30, 17.30, 19.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ыржымның кыйгызы» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1866

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01235